

บทคัดย่อ

ญี่ปุ่นนับตั้งแต่ ค.ศ. 604 จนถึง ค.ศ. 2011 มีรัฐธรรมนูญเพียง 3 ฉบับ ฉบับแรก คือ รัฐธรรมนูญฉบับ 17 มาตรา เป็นรัฐธรรมนูญในยุคสมัยที่มีการปกครองระบอบราชาธิปไตยที่เจ้าชายโชโตกุมีพระราชประสงค์ให้เป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศที่จะนำมาซึ่งความสงบสุข และแก้ไขความขัดแย้งของคนในชาติ รัฐธรรมนูญฉบับที่สอง คือ รัฐธรรมนูญจักรวรรดิญี่ปุ่น ค.ศ. 1889 เป็นรัฐธรรมนูญยุคสมัยจักรพรรดิเมจิ ที่เกิดจากการพัฒนาประเทศเพื่อให้หลุดพ้นจากการสูญเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และการภาษี จากประเทศทางตะวันตกที่มุ่งจะให้ญี่ปุ่นเป็นประเทศอาณานิคม รัฐธรรมนูญฉบับที่สาม คือ รัฐธรรมนูญญี่ปุ่น ค.ศ. 1946 เป็นรัฐธรรมนูญที่ร่างโดยสหรัฐอเมริกาหลังจากที่ญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกครั้งที่สอง มีวัตถุประสงค์หลัก คือ การตัดอำนาจทางกำลังทางทหารออกและลดอำนาจของจักรพรรดิให้เป็นเพียงสัญลักษณ์ของประเทศ รัฐธรรมนูญที่ใช้บังคับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1947 จนถึงปัจจุบันและยังไม่มีมีการแก้ไข รัฐธรรมนูญฉบับนี้ส่งผลให้ญี่ปุ่นสามารถปรับเปลี่ยนจากการเป็นประเทศมหาอำนาจทางทหารมาเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมในปัจจุบัน

คำสำคัญ: รัฐธรรมนูญ ญี่ปุ่น มหาอำนาจ

* บทความนี้วิเคราะห์และเรียบเรียงจากบทสัมภาษณ์ Prof.Dr. Kumamoto Nobuo แห่งมหาวิทยาลัย Hokkai Gakuen, Sapporo, Japan.

** ศาสตราจารย์, ผู้อำนวยการหลักสูตรนิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีปทุม (บางเขน) 61 ถนนพหลโยธิน เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

Constitutions of Japan: From the Past to the Present*

Sunee Malikamal**

Abstract

From 604 to 2011, three constitutions were proclaimed in Japan. The first one was the Constitution of Seventeen Articles, written during the period of monarchical governance, as Prince Shotoku wished for it to become the supreme law of the land to bring peace to the people and to resolve the conflicts among them. The second constitution was the Constitution of the Empire of Japan, 1889. Written during the reign of Emperor Meiji, it was an outcome of the country's effort to free itself from the right of extraterritoriality and taxation of western countries desirous of colonizing Japan. The third constitution was the Constitution of Japan, 1946, drafted by the United States upon Japan's defeat in the Second World War, with the principal purposes of reducing Japan's military might and the power of the Emperor to a mere symbol of the state. Promulgated in 1947, without any amendments made to it to date, this constitution has helped Japan to transform itself from a military power to an industrial and economic superpower today.

Keywords: Constitution, Japan, Superpower

* This article was analysed and composed from interviewing Prof.Dr. Kumamoto Nobuo of Hokkai Gakuen, Sapporo, Japan.

** Professor, Faculty of Law, Sripatum University
61 Phaholyothin Road, Jatujak, Bangkok 10900 THAILAND.

ญี่ปุ่นเป็นประเทศในเอเชียที่มีประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองยาวนานน่าสนใจมาก ประเทศหนึ่งเนื่องจากหากจะเปรียบเทียบกับประเทศไทยแล้วประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นก็ไม่แตกต่างกับประเทศไทยมากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาประเทศที่มีจุดเริ่มต้นเช่นเดียวกับประเทศไทยที่ถูกผลักดันให้มีการเปิดประเทศในยุคกลางศตวรรษที่ 19 ญี่ปุ่นจากอดีตเป็นเพียงประเทศที่เป็นเกาะอยู่อย่างโดดเดี่ยวกลางทะเลและไม่ยอมเปิดประตูให้ชนชาติอื่นเข้ามาในประเทศ แต่จำเป็นต้องยอมเปิดประเทศและมีการพัฒนาประเทศให้เข้าสู่ความศิวิไลซ์ในยุคสมัยเอโดะ (Edo) ก็เนื่องจากการถูกประเทศทางตะวันตกบีบบังคับ และพร้อมจะยึดให้เป็นประเทศในอาณานิคมเพื่อเป็นแหล่งบ่อนวัตถุดิบและเป็นตลาดระบายอุตสาหกรรมในเอเชีย ในปี ค.ศ. 1853 ประเทศสหรัฐอเมริกาโดยนายพล ซี เพอร์รี่ (Admiral C. Perry) ได้นำกองทัพรือบุกญี่ปุ่นและยกพลขึ้นบกที่อุรากะ (Uraga) ใกล้เมืองโยโกฮามา (Yokohama) บีบบังคับให้เปิดประเทศรับชาวตะวันตก ได้แก่ อังกฤษ เนเธอร์แลนด์ ฝรั่งเศส และรัสเซีย เรียกร้องให้ญี่ปุ่นให้สิทธิเสรีภาพแก่พวกเขาในการเลือกที่อยู่อาศัยในดินแดนของประเทศและต้องให้อาหารและน้ำดื่มแก่พวกเขา ที่สำคัญก็คือพยายามที่จะให้ญี่ปุ่นตกเป็นประเทศในอาณานิคมโดยอ้างถึงความล้าสมัยของอารยธรรม และความป่าเถื่อนของบทลงโทษทางกฎหมาย ในความผิดอาญา (เช่นเดียวกับประเทศไทย)

อย่างไรก็ตาม แม้ญี่ปุ่นจะไม่ตกเป็นอาณานิคมของประเทศตะวันตกแต่ก็ต้องสูญเสียสิ่งสำคัญของประเทศ 2 ด้าน (ซึ่งมีสถานะเช่นเดียวกับประเทศไทยในยุคสมัยเดียวกัน คือ สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้านแรก คือ การสูญเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต กล่าวคือ หากชาวตะวันตกและคนในประเทศอาณานิคมกระทำความผิดในประเทศญี่ปุ่นก็ไม่อยู่ภายใต้กฎหมายของประเทศและไม่ต้องขึ้นศาลของประเทศเช่นกัน ซึ่งเท่ากับประเทศได้สูญเสียเอกราชทางศาล การสูญเสียอีกด้านหนึ่ง ก็คือ การเก็บภาษีจากชนชาติตะวันตกและชนชาติในอาณานิคมของพวกเขา เมื่อมีการค้าขายภายในประเทศก็ต้องเสียภาษี

การสูญเสียทั้ง 2 ด้านนี้เองที่ทำให้ญี่ปุ่นไม่อาจดำรงนโยบายปิดประเทศอีกต่อไป ดังนั้นจักรพรรดิเมจิ ในยุคเริ่มต้นของยุคเมจิ (Meiji Era) จึงได้ปรับเปลี่ยนนโยบายการปกครองประเทศเป็น “เปิดประตูสู่ตะวันตก (Open the Gates to the West)” ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาประเทศให้เข้าสู่ยุคสมัยใหม่ที่มีความเป็นศิวิไลซ์เทียบเท่าประเทศตะวันตก จึงเป็นที่น่าสังเกตและน่าสนใจว่า ทั้งประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทยต่างมีจุดเริ่มต้นของการพัฒนาประเทศที่มีสาเหตุผลักดันเหมือนกัน และในยุคสมัยนั้นแนวทางการพัฒนาประเทศก็มีเช่นเดียวกัน แต่นับต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันกลับปรากฏว่าประเทศไทยอยู่ห่างจากประเทศญี่ปุ่นในความเจริญด้านต่าง ๆ ถึงประมาณเกือบสี่สิบปี ที่เป็นเช่นนี้หากจะวิเคราะห์ถึงสาเหตุ พบว่ามีปัจจัยสำคัญประการหนึ่งก็คือการเมืองการปกครองของไทยยังไม่มีเสถียรภาพเมื่อเทียบกับของญี่ปุ่นทั้ง ๆ ที่ทั้งสองประเทศต่างก็มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขของประเทศเช่นเดียวกัน

ที่กล่าวว่าหากการเมืองการปกครองของประเทศใดไม่มีเสถียรภาพแล้วก็เป็นารยากที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองได้ และสิ่งที่จะแสดงถึงความมั่นคงและความมีประชาธิปไตยที่แท้จริงก็คือ การมีรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศที่กำหนดอำนาจหน้าที่ สิทธิและเสรีภาพ รวมทั้งแนวนโยบายแห่งรัฐที่ชัดเจนเพื่อเป็นกรอบในการปกครองและพัฒนาประเทศ ดังเช่นรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นที่มีรวมทั้งหมดเพียง 3 ฉบับ (นับตั้งแต่ ค.ศ. 604 จนถึง ค.ศ. 2011) ญี่ปุ่นก็สามารถปกครองประเทศให้มีความเจริญรุ่งเรืองตราบเท่าทุกวันนี้ได้ ดังนั้น บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอรัฐธรรมนูญของประเทศญี่ปุ่นทั้ง 3 ฉบับเพื่อชี้ให้เห็นถึงบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญที่ได้วางกรอบกฎเกณฑ์กติกาของประเทศจนทำให้เป็นประเทศที่ได้ชื่อว่ามีพัฒนาการมีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดเมื่อเทียบกับประเทศอื่นในภูมิภาคเดียวกัน และที่สำคัญมีเศรษฐกิจดีที่สุดในประเทศหนึ่งในโลกอีกด้วย บทความนี้จึงประสงค์จะเป็นอุทาหรณ์หรือเป็นแบบอย่างสำหรับประเทศไทยที่สมควรจะตระหนักว่าทำไมจึงต้องมีการปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญบ่อยครั้งจนทำให้การพัฒนาประเทศไม่อาจจะทำได้อย่างต่อเนื่อง

ฉบับที่หนึ่ง รัฐธรรมนูญประเทศญี่ปุ่นฉบับ 17 มาตรา (The Constitution of Seventeen Articles)

สุนีย์ มัลลิกะมาลย์. (2543). *รัฐธรรมนูญของประเทศญี่ปุ่น*. กล่าวถึง การปกครองของญี่ปุ่นในอดีตว่าได้รับอิทธิพลและอารยธรรมต่าง ๆ มาจากประเทศจีนในสมัยราชวงศ์สุย (Sui Dynasty) ศตวรรษที่ 6 และราชวงศ์ถัง (T'ang Dynasty) ศตวรรษที่ 7 ที่มีระบบการปกครองประเทศรวมไว้ที่ส่วนกลาง (Centralized Government System) เช่นเดียวกับประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกในยุคสมัยเดียวกัน การที่ญี่ปุ่นรับเอาอารยธรรมมาจากจีนนี้เองจึงเป็นอิทธิพลส่งผลให้มีการติดสินบนของผู้ปกครอง ในขณะที่เดียวกันประเทศก็มีความขัดแย้งของชนกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะการต่อสู้เพื่อแย่งชิงที่ทำการระหว่างกลุ่มคนที่มีอาชีพล่าสัตว์และประมง ซึ่งเป็นเจ้าของถิ่นเดิมกับกลุ่มคนที่มีอาชีพเกษตรกรรมผู้บุกเบิก ทำให้คนญี่ปุ่นมีความเบื่อหน่ายต่อการต่อสู้ที่ยาวนาน จึงเฝ้าหาความสงบสุขและสันติภาพ ในยุคสมัยศตวรรษที่ 7 เจ้าชายโชโตกุ (Shotoku) เป็นกษัตริย์ที่ครองราชสมบัตินาน 12 ปี นับตั้งแต่ ค.ศ. 604 ซึ่งอยู่ในรัชสมัยยามาโตะ (Yamato Dynasty) ได้มองเห็นถึงความสำคัญที่จะต้องมีกฎหมายสูงสุดของประเทศ เพื่อเป็นข้อกำหนดกฎเกณฑ์กติกาที่สามารถจะนำมาซึ่งความสันติสุขให้แก่ประเทศได้ พระองค์ทรงนำเอาความรู้ด้านต่าง ๆ ที่ทรงศึกษาจากประเทศจีน โดยเฉพาะ ปรัชญาคำสอนของขงจื๊อมาใช้โดยทรงเห็นว่า คนจีนได้ปฏิบัติตามปรัชญาคำสอนของขงจื๊อจนสามารถสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นในสังคมชาวจีนได้ด้วยการใช้หลักความเคารพนับถือ เชื้อฟ่งผู้อาวุโสในครอบครัว สถาบันครอบครัวจะต้องมีความรัก ความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ความรักในครอบครัวจะสามารถขยายไปสู่ความรักประเทศได้ หลักการเชื้อฟ่งเป็นอีกหลักการหนึ่งที่เจ้าชายโชโตกุนำมาใช้โดยการกำหนดให้เจ้าผู้ครองเขตหรือนคร จะต้องมีความจงรัก

ภักดี และเชื่อฟังพระเจ้าแผ่นดินอันเปรียบเสมือนลูกหลานเคารพเชื่อฟังบรรพบุรุษในครอบครัว นับว่าเป็นหลักการที่สร้างความสามัคคีและป้องกันความขัดแย้งได้ในยุคนั้น หลักการสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การกำหนดให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติเนื่องจากเจ้าชายโฆโตกุทรงเชื่อว่าหลักธรรมทางศาสนาสามารถสร้างความสงบสุข สันติภาพ และภราดรภาพ ในหมู่คนญี่ปุ่นได้

จากปรัชญาและหลักการที่เจ้าชายโฆโตกุนำมาจากประเทศจีนนั้นทรงนำมาใช้ในการตรารัฐธรรมนูญที่เน้นถึงสันติภาพ ภราดรภาพ และความสงบสุขอันเป็นฐานรากของรัฐธรรมนูญและกฎหมายอื่น ๆ ในยุคนั้นต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน

รัฐธรรมนูญประเทศญี่ปุ่นฉบับ 17 มาตรา (The Constitution of Seventeen Articles) แบ่งสาระสำคัญเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นกฎของบ้านเมืองและกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม กับ ส่วนที่เป็นความสงบสุข (Harmony) ดังนี้

มาตรา 1 ถึง มาตรา 3 บัญญัติถึงความสงบสุขและสันติภาพ ซึ่งใช้คำว่า “วะ” (WA) เป็นกลุ่มมาตรา ที่เจ้าชายโฆโตกุนำเอาความคิดที่เกิดจากการหล่อหลอมความรู้จากหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ปรัชญาและคำสอนของลัทธิเต๋า และปรัชญาคำสอนของขงจื๊อ “WA” เป็นความสงบสุข และสันติภาพที่มาจากความเชื่อถือ เชื่อฟัง การยอมรับของผู้ที่มีสถานภาพต่ำกว่าที่พึงมีต่อผู้ที่สูงกว่าโดยไม่ต่อต้าน คัดค้าน ต่อมาเป็นที่มาของการปกครองประเทศระบบการรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลางในระยะหนึ่ง

มาตรา 4 ถึงมาตรา 8 บัญญัติถึงกรอบระเบียบที่ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในชนชั้นใดจะต้องประพฤติปฏิบัติภายใต้กรอบระเบียบที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมเดียวกัน

มาตรา 9 ถึงมาตรา 11 บัญญัติถึงเรื่องความไว้วางใจ และมาตรา 12 ถึงมาตรา 14 บัญญัติถึงความซื่อสัตย์ที่ผู้อยู่ใต้ปกครองพึงมีต่อผู้ปกครอง และระหว่างความซื่อสัตย์ ความไว้วางใจ กับภาระหน้าที่ รัฐธรรมนูญกำหนดให้ความซื่อสัตย์ ความไว้วางใจ อยู่เหนือ ภาระหน้าที่

มาตรา 15 ถึงมาตรา 17 บัญญัติถึงความรอบรู้ ความฉลาด ความรอบคอบของผู้ครองนครที่พึงมีในการปกครอง และการรับคำปรึกษาจากผู้รอบรู้ ผู้มีความรู้ เพื่อมิให้เกิดการผิดพลาดหรือผิดพลาดน้อยที่สุดในการปกครอง

รัฐธรรมนูญ 17 มาตรานี้แม้จะมีบทบัญญัติน้อยมาตราและเกิดจากการปกครองระบอบราชาธิปไตย แต่ก็ได้วางแนวทางที่ดีสำหรับนักปกครองที่จะสร้างความสงบสุข และสันติภาพให้เกิดขึ้นในประเทศได้เป็นอย่างดี

ฉบับที่สอง รัฐธรรมนูญจักรวรรดิญี่ปุ่น ค.ศ. 1889 (Constitution of the Empire of Japan)

รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ชื่อว่าเป็นรัฐธรรมนูญเมจิ (Meiji Constitution) เพราะบัญญัติขึ้นในยุคสมัยเมจิ เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1889 บังคับใช้วันที่ 29 พฤศจิกายน ค.ศ. 1890 เป็นรัฐธรรมนูญที่มีในยุคสมัยของการเปิดประตูสู่ตะวันตก โดยได้รับเอารัฐธรรมนูญของปรัสเซีย (Prussian Constitution) มาเป็นแบบอย่าง เนื่องจากการปกครองของปรัสเซียในยุคสมัยนั้นเป็นระบอบราชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขสูงสุดของประเทศเช่นเดียวกับญี่ปุ่น และรัฐธรรมนูญของปรัสเซียก็ได้ให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนอย่างกว้างขวางนักเมื่อเทียบกับรัฐธรรมนูญของประเทศอังกฤษที่มีพระราชินีเป็นประมุขสูงสุดของประเทศเช่นกัน แต่ก็ได้ให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนอย่างกว้างขวางมาก ประกอบกับญี่ปุ่นในยุคสมัยนั้นเพิ่งจะหลุดพ้นจากอำนาจการปกครองของโตกูงาวะโชกุนที่เคยยืนหยัดใช้กำลังต่อสู้ไม่ยอมเปิดประเทศ ดังนั้นหากญี่ปุ่นจะรับเอารัฐธรรมนูญของประเทศอังกฤษมาเป็นแบบอย่างก็จะเป็นการก้าวล้ำสมัยที่เร็วเกินไป

รัฐธรรมนูญจักรวรรดิญี่ปุ่น ประกอบด้วย 7 หมวด 76 มาตรา ดังนี้

หมวดที่ 1 จักรพรรดิ (The Emperor) มี 17 มาตรา บัญญัติถึงจักรพรรดิญี่ปุ่นเป็นลี้нгศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้ใดจะล่วงละเมิดมิได้ พระองค์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจสูงสุดและทรงใช้พระราชอำนาจในทุกด้านนับตั้งแต่อำนาจสภาสูง เป็นสถานิติบัญญัติ ด้านบริหาร และด้านตุลาการ ทรงมีพระราชอำนาจสูงสุดทางทหาร เป็นผู้บัญชาการทหารบก และทหารเรือ พระองค์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศสงคราม ประกาศสงบศึก และลงนามในสนธิสัญญา พระราชอำนาจของจักรพรรดิครอบคลุมไปถึง การลงโทษ การพระราชทานอภัยโทษ การพระราชทานลำดับยศ ตำแหน่ง และเกียรติคุณต่าง ๆ แก่ข้าราชการและประชาชน นับได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจแก่จักรพรรดิสูงสุดในทุกด้านอย่างกว้างขวาง

การที่รัฐธรรมนูญได้ให้พระราชอำนาจแก่จักรพรรดิในลักษณะเช่นนี้ก็เนื่องมาจากความเชื่อของชาวญี่ปุ่น ที่เชื่อว่าจักรพรรดิเป็นผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากเทพอะฮิฮิโตะ จักรพรรดิเป็นตัวแทนของพระเจ้าที่ได้มอบอำนาจให้ปกครองประเทศแทนพระองค์ การใช้อำนาจตามรัฐธรรมนูญจึงเท่ากับเป็นการใช้อำนาจตามพระราชประสงค์ของพระเจ้า นอกจากนี้ จากคำกล่าวของ นาระ ชิน. 1993. ประวัติศาสตร์การศึกษาในประเทศญี่ปุ่น. ว่า “..... ประเทศญี่ปุ่นหลังจากก่อตั้งประเทศเป็นต้นมา เรามีบุญบารมีแห่งพระมหากษัตริย์ควบคู่กับการจงรักภักดีตักต้อนบุญคุณของพลเมืองภายใต้ระบอบจักรพรรดิตลอดมา ความสัมพันธ์ระหว่างบุญบารมีกับความจงรักภักดีตักต้อนบุญคุณที่แนบแน่นนี้เองทำให้จักรพรรดิกับพลเมืองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และนี่คือความสัมพันธ์ทางความสำนึกแห่งศีลธรรมจริยธรรมแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของญี่ปุ่น.....” ย่อมแสดงว่าคนญี่ปุ่นยังคง

เชื่อมั่นในเทพพระอาทิตย์ แต่อย่างไรก็ตาม การที่รัฐธรรมนูญให้อำนาจแก่จักรพรรดิอย่างกว้างขวางนี้เองกลับส่งผลต่อญี่ปุ่นในภายหลังซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

หมวดที่ 2 สิทธิและหน้าที่ มี 15 มาตรา

มาตรา 18 บัญญัติให้สิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญแก่คนญี่ปุ่นเท่านั้น และการจะได้เป็นคนญี่ปุ่นจะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่กฎหมายบัญญัติไว้เท่านั้น

สำหรับสิทธิและหน้าที่ ตามรัฐธรรมนูญ แยกได้เป็น

- สิทธิของปวงชนชาวญี่ปุ่น มีสิทธิหลายประการ คือ

(1) สิทธิอย่างเสมอภาคกันในการที่จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพลเรือนทั่ว ๆ ไป หรือเป็นทหาร หรือเป็นข้าราชการ (มาตรา 19)

(2) สิทธิที่จะไม่ถูกจับกุม หน่วงเหนี่ยว กักขัง ตัดสินความ หรือถูกลงโทษ เว้นแต่จะเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ (มาตรา 23)

(3) สิทธิที่จะไม่ถูกระงับการใช้สิทธิของตน เว้นแต่จะเป็นไปตามคำพิพากษาของศาล (มาตรา 24)

(4) เจ้าของบ้านมีสิทธิที่จะไม่ให้ผู้ใดเข้าไปหรือตรวจค้นโดยไม่ได้รับความยินยอมจากเขา เว้นแต่จะเป็นกรณีตามกฎหมายบัญญัติไว้ (มาตรา 25)

(5) สิทธิที่จะไม่ถูกกล่าวหาละเมิดใด ๆ ในทรัพย์สิน และในกรณีที่ทรัพย์สินจะต้องถูกนำไปใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ จะต้องตามกฎหมายบัญญัติถึงมาตรการที่ได้มาซึ่งทรัพย์สินนั้น (มาตรา 27)

(6) ในฐานะที่เป็นคนญี่ปุ่น มีสิทธิที่จะไม่ได้รับการเลือกปฏิบัติด้วยความลำเอียงต่อความสงบสุขและการปฏิบัติหน้าที่การงาน และมีเสรีภาพในการเลือกนับถือศาสนาตามความเชื่อแห่งตน (มาตรา 28)

(7) มีสิทธิที่จะร้องทุกข์ได้ตามวิธีการและระเบียบปฏิบัติที่กำหนดไว้ (มาตรา 30)

สำหรับหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ 2 มาตรา คือ มาตรา 20 มีหน้าที่รับใช้ประเทศด้วยการเป็นทหารบกหรือทหารเรือตามแต่กฎหมายจะกำหนดไว้ และมาตรา 21 หน้าที่ที่จะต้องเสียภาษีตามที่กฎหมายกำหนดไว้

นอกจากสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญแล้วในหมวด 2 ยังบัญญัติถึงเสรีภาพของประชาชนที่จะเลือกหรือเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้ (มาตรา 22) และเสรีภาพในการพูด การเขียน การพิมพ์เผยแพร่ การประชุมสมาคมภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้ (มาตรา 29)

ความสำคัญของการใช้สิทธิ และเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญจะต้องไม่พาดพิงถึงการใช้พระราชอำนาจของจักรพรรดิในช่วงเวลาสงครามหรือเกิดเหตุฉุกเฉินในประเทศ (มาตรา 31)

มาตรานี้บัญญัติขึ้นเพื่อเป็นการคุ้มครองจักรพรรดิมิให้ถูกล่วงละเมิดจากการกล่าวอ้างสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ มาตรา 32 ยังบัญญัติถึงการใช้สิทธิและเสรีภาพของทหารบกและทหารเรือที่มีได้เช่นเดียวกับชาวญี่ปุ่นทั่วไปเพียงเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายว่าด้วยระเบียบวินัยทหาร

หมวดที่ 3 รัฐสภาจักรวรรดิ (The Imperial Diet) มี 22 มาตรา ดังนี้

1. โครงสร้างรัฐสภา ประกอบด้วย 2 สภา คือ สภาขุนนาง (House of Peer) และสภาผู้แทนราษฎร (House of Representatives) (มาตรา 33) สภาขุนนางมีสมาชิกมาจากการแต่งตั้งของจักรพรรดิจากสมาชิกในราชวงศ์และขุนนางชั้นสูง และจากรายานามที่ทูลเสนอต่อจักรพรรดิ (มาตรา 34) ส่วนสภาผู้แทนราษฎร มีสมาชิกมาจากการเลือกตั้งตามกฎหมายเลือกตั้ง (มาตรา 35) และสมาชิกรัฐสภาจะดำรงตำแหน่งเป็นสมาชิกทั้งสองสภาในคราวเดียวกันไม่ได้ (มาตรา 36)

โครงสร้างรัฐสาดังกล่าวย่อมแสดงให้เห็นได้ว่าจักรพรรดิเมื่อยังคงทรงพระราชอำนาจในการควบคุมรัฐสภาอยู่แม้ว่าญี่ปุ่นจะได้พยายามแก้ไขการปกครองให้ทันสมัยและให้มีความเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดเพื่อที่จะให้ได้ชื่อว่า เป็นประเทศที่มีการพัฒนาทัดเทียมประเทศตะวันตกแล้วก็ตามแต่ความเป็นประชาธิปไตยก็ยังคงอยู่ภายใต้กรอบพระราชอำนาจของจักรพรรดิอยู่ การใช้อำนาจอธิปไตยของพระองค์แม้จะใช้ผ่านรัฐสภาแต่ก็เป็นรัฐสภาที่มีสมาชิกส่วนหนึ่งมาจากการแต่งตั้งของพระองค์จึงทำให้จักรพรรดิยังคงมีพระราชอำนาจในการควบคุมรัฐสภา

2. การเปิดและปิดสมัยประชุมรัฐสภา รัฐสภาจะเปิดและปิด สมัยประชุมทุกปี (มาตรา 41) ทุกครั้งจะใช้เวลานาน 3 เดือน เว้นแต่ในกรณีจำเป็นอาจขยายเวลาการประชุมออกไปอีกก็ได้ (มาตรา 42) หรือเปิดสมัยประชุมเป็นกรณีพิเศษเพิ่มเติมจากกรณีปกติ การเปิดประชุมกรณีพิเศษนี้เป็นไปตามพระบัญชาของจักรพรรดิ (มาตรา 43)

การเปิดและปิดสมัยประชุมรัฐสภา มีผลใช้บังคับกับทั้งสองสภา ในกรณีที่มีการยุบสภาผู้แทนราษฎรสภาขุนนางก็ต้องปิดสมัยการประชุมไปด้วย (มาตรา 44) และจะต้องทำการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใหม่ตามพระบัญชาของจักรพรรดิและเมื่อได้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใหม่แล้ว รัฐสภาจะต้องเปิดสมัยประชุมภายใน 5 เดือนนับจากวันยุบสภาผู้แทนราษฎร (มาตรา 45)

3. การพิจารณาร่างกฎหมาย รัฐธรรมนูญมาตรา 37 และมาตรา 38 กำหนดให้กฎหมายทุกฉบับจะต้องผ่านการพิจารณาและลงมติเห็นชอบจากรัฐสภา ในกรณีที่ร่างกฎหมายฉบับใดได้รับการคัดค้านจากรัฐสภาหรือจากสภาใดสภาหนึ่ง ร่างกฎหมายนั้นจะมีผลเป็นอันตกไป และจะนำเข้าสู่การพิจารณาของรัฐสภาใหม่อีกครั้งภายในช่วงเวลาสมัยประชุมเดียวกันไม่ได้ (มาตรา 39) สมาชิกทั้งสองสภาอาจส่งตัวแทนชี้แจงรัฐบาลได้และหากรัฐบาลไม่ยอมรับข้อชี้แจง ทั้งสองสภาจะชี้แจง

อีกครั้งในช่วงสมัยการประชุมเดียวกันไม่ได้ (มาตรา 40) ในการพิจารณาร่างกฎหมายนั้น รัฐมนตรีหรือผู้แทนซึ่งได้รับมอบอำนาจจะเข้าร่วมการประชุมและชี้แจงต่อสภาใดสภาหนึ่งก็ได้ (มาตรา 54)

การพิจารณาลงมติใด ๆ ของรัฐสภาจะต้องมีสมาชิกเข้าร่วมประชุมไม่ต่ำกว่าหนึ่งในสามของสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภา (มาตรา 46) การลงมติใด ๆ ให้ถือเอาเสียงข้างมาก หากปรากฏว่ามีเสียงเท่ากัน ประธานรัฐสภาจะเป็นผู้ชี้ขาด (มาตรา 47) การพิจารณาร่างกฎหมายโดยปกติจะกระทำโดยเปิดเผยต่อสาธารณะ (ให้ประชาชนรับฟังได้) เว้นแต่จะเป็นการร้องขอจากรัฐบาลหรือจากการลงมติของสมาชิกทั้งสองสภาให้เป็นการพิจารณาลับ (มาตรา 48) และสมาชิกทั้งสองสภาจะต้องทูลถวายรายงานต่อจักรพรรดิตามลำดับ (สภาขุนนางก่อนแล้วตามด้วยสภาผู้แทนราษฎร) (มาตรา 49)

นอกเหนือจากการพิจารณาร่างกฎหมายแล้วรัฐธรรมนูญยังให้อำนาจรัฐสภาที่จะตรากฎหมายเพื่อใช้ในการบริหารรัฐสภาได้ (มาตรา 51) และที่น่าสังเกตก็คือรัฐธรรมนูญยังให้สิทธิแก่ประชาชนที่จะร้องทุกข์ต่อรัฐสภาได้อีกช่องทางหนึ่ง (มาตรา 50)

4. เอกสิทธิและความคุ้มกันของสมาชิกรัฐสภา ในช่วงสมัยการประชุมรัฐสภา สมาชิกรัฐสภามีเอกสิทธิและความคุ้มกันตามรัฐธรรมนูญที่จะไม่ถูกจับกุม เว้นแต่จะได้รับความยินยอมจากรัฐสภา แต่หากเป็นกรณีที่มีการจับกุมเป็นไปตามความผิดที่เกี่ยวข้องกับความสงบสุขของประเทศหรือสร้างความเดือดร้อนแก่ต่างประเทศแล้วก็จะไม่ได้รับความคุ้มกัน (มาตรา 53)

นอกจากนี้ สมาชิกทั้งสองสภาอาจไม่ได้รับความคุ้มกันใด ๆ หากเป็นการกระทำนอกรัฐสภาในการแสดงความคิดเห็นใด ๆ การวิพากษ์วิจารณ์ใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นการใช้วิธีการอภิปราย การเผยแพร่เอกสารข้อเขียน หรือวิธีการอื่นใด ถ้าการกระทำนั้นต้องห้ามหรือขัดกับกฎหมายใด ก็ให้ผลบังคับตามกฎหมายนั้น (มาตรา 52)

ในหมวดที่ 2 ว่าด้วยรัฐสภาของญี่ปุ่นในยุคสมัยนั้นจะเห็นถึงความพยายามที่จะให้รัฐธรรมนูญมีความเป็นประชาธิปไตย แต่เนื่องจากการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ดีจะต้องผ่านการพัฒนาที่ต้องใช้เวลาและมีความต่อเนื่อง ซึ่งญี่ปุ่นในยุคสมัยนั้นยังคงเป็นการปกครองระบอบราชาธิปไตย (Monarchy) และแม้แต่ประเทศทางตะวันตกหลายประเทศก็มีการปกครองระบอบราชาธิปไตยในช่วงศตวรรษที่ 19 เช่นกัน ดังนั้น ความเป็นประชาธิปไตยจึงมีข้อจำกัดอยู่บ้าง ดังเช่นในหมวด 2 แห่งรัฐธรรมนูญจักรวรรดิญี่ปุ่น ที่เป็นตัวอย่างชัดเจนว่าแม้จะเป็นการปกครองระบอบราชาธิปไตยแต่ก็ยอมรับฟังความคิดเห็นจากผู้ที่มีความรู้ ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกในราชวงศ์ ขุนนาง หรือตัวแทนประชาชนในรูปของรัฐสภา แต่ความเป็นราชาธิปไตยก็ยังคงมีอยู่ กล่าวคือ จักรพรรดิยังทรงมีพระราชอำนาจในการแต่งตั้งสภาขุนนาง และรัฐธรรมนูญก็ยังกำหนดให้สมาชิกทั้งสองสภาทูลถวายรายงานการดำเนินการต่าง ๆ ในบทบาทของการเป็นสมาชิกรัฐสภาต่อจักรพรรดิ อย่างไรก็ตาม การที่จักรพรรดิยังคงสงวนพระราชอำนาจไว้แม้จะมีรัฐธรรมนูญก็เพราะเป็นยุคสมัยที่ญี่ปุ่นเพิ่งจะ

เริ่มเข้าสู่การปกครองในระบบยุคสมัยใหม่จึงต้องค่อยเป็นค่อยไปในการพัฒนา และโดยเหตุที่จักรพรรดิยังคงได้รับการสนับสนุนจากทหารบกและทหารเรืออย่างเข้มแข็งทำให้จักรพรรดิยังคงทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจและสามารถรักษาราชบัลลังก์ไว้ได้

หมวดที่ 4 รัฐมนตรีแห่งรัฐและสภองคมนตรี (The Ministers of State and The Privy Council) มี 2 มาตรา มาตรา 55 บัญญัติให้รัฐมนตรีทำหน้าที่ให้คำแนะนำปรึกษาแก่จักรพรรดิและลงนามร่วมในกฎหมายทุกฉบับ มาตรา 56 บัญญัติให้สภองคมนตรีทำหน้าที่ให้คำปรึกษาในเรื่องสำคัญของประเทศเมื่อจักรพรรดิขอคำปรึกษา

หมวดที่ 5 ตุลาการ (The Judicature) มี 5 มาตรา ดังนี้

(1) **การแต่งตั้งถอดถอน** มาตรา 58 บัญญัติถึงการแต่งตั้งถอดถอนผู้พิพากษา ผู้พิพากษาจะได้รับการแต่งตั้งจากผู้ที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมกับตำแหน่งตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ สำหรับการถอดถอนนั้น ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ เว้นแต่ผู้พิพากษานั้นจะถูกลงโทษฐานกระทำความผิดอาญา หรือถูกลงโทษทางวินัย การลงโทษทางวินัยนั้นจะต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

(2) **การพิจารณาคดี** ผู้พิพากษาจะทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ในนามของจักรพรรดิ (มาตรา 57) การพิจารณาพิพากษาคดีจะต้องทำโดยเปิดเผยต่อสาธารณะ เว้นแต่เมื่อปรากฏว่าหากพิจารณาพิพากษาคดีโดยเปิดเผยแล้วจะกลัวว่ามีผลต่อการเกิดความไม่สงบสุข ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย หรือขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน (มาตรา 59) สำหรับคดีที่จะขึ้นสู่การพิจารณาของศาลเฉพาะนั้นจะต้องมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นพิเศษ (มาตรา 60) การพิจารณาคดีตามกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องหาที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดต่อมาตรการที่ใช้ในการปกครองจะกระทำไม่ได้ หากไม่ได้รับการพิจารณาคดีจากศาล (มาตรา 61)

รัฐธรรมนูญฉบับนี้แม้จะไม่มีบทบัญญัติให้รายละเอียดเกี่ยวกับการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลก็ตามแต่ก็ได้บัญญัติแนวทางไว้ว่า การพิจารณาคดีต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ ซึ่งเป็นแนวทางที่จะนำไปใช้ในการบัญญัติกฎหมายเฉพาะซึ่งน่าจะเป็นวิธีการที่สามารถนำไปกล่าวอ้างเพื่อให้ญี่ปุ่นหลุดพ้นจากการถูกจำกัดสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ดังนั้น ญี่ปุ่นจึงต้องให้ความสำคัญและระมัดระวังในการบัญญัติกฎหมายรองรับกระบวนการพิจารณาคดีของศาลที่เน้นถึงความเป็นอิสระของผู้พิพากษา ความยุติธรรม และการพิจารณาคดีอย่างเปิดเผย

หมวดที่ 6 การเงิน การคลัง (Finance) มี 11 มาตรา ครอบคลุมถึงเรื่องภาษี การปรับอัตราภาษีใหม่จะต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เว้นแต่จะเป็นค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในทางปกครอง และหากเป็นการกักเงินที่มีผลผูกพันถึงทรัพย์สินของประเทศแล้ว หากไม่ใช่เรื่องงบประมาณแผ่นดิน การกักเงินนั้นต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา (มาตรา 62) และในขณะที่ยังไม่มีการจัดทำระบบภาษีใหม่ก็ให้ใช้ระบบการจัดเก็บภาษีเก่าไปก่อน (มาตรา 63)

รัฐบาลมีหน้าที่จัดทำงบประมาณแผ่นดินและเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรให้พิจารณาก่อน (มาตรา 65) งบประมาณแผ่นดินที่จะนำมาใช้จะต้องผ่านความเห็นชอบจากรัฐสภา (มาตรา 64) ค่าใช้จ่ายตามรัฐธรรมนูญที่พาดพิงถึงอำนาจจักรพรรดิ หรือกฎหมาย หรือหนี้สินของรัฐบาล รัฐสภาจะปฏิเสธหรือลดงบประมาณไม่ได้ หากรัฐบาลไม่ได้ร่วมให้ความยินยอมด้วย (มาตรา 68) และหากจำเป็นและหลีกเลี่ยงไม่ได้ ค่าใช้จ่ายนั้นอาจเอามาจากเงินทุนสะสม (มาตรา 69)

สำหรับงบประมาณค่าใช้จ่ายของสำนักพระราชวัง หากไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากปกติในทุกปีก็จำเป็นต้องผ่านความเห็นชอบจากรัฐสภา วันแต่จะเป็นค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น (มาตรา 66)

ในกรณีที่ไม่สมัชประชุมรัฐสภาเนื่องจากสถานการณ์ภายในประเทศหรือนอกประเทศและเป็นเรื่องเร่งด่วน รัฐบาลจำเป็นต้องใช้มาตรการทางการเงินเพื่อรักษาไว้ซึ่งความปลอดภัยสาธารณะ รัฐบาลอาจออกพระราชกฤษฎีกาขึ้นใช้บังคับก่อนก็ได้และหากมีการเปิดสมัชประชุมเมื่อใด รัฐบาลจะต้องนำพระราชกฤษฎีกานั้นเข้าสู่การพิจารณาของรัฐสภาในการประชุมคราวถัดไปทันที (มาตรา 70)

หากงบประมาณไม่ผ่านความเห็นชอบจากรัฐสภาหรืองบประมาณมิได้จัดทำตามสภาพที่เป็นอยู่ รัฐบาลก็จะใช้งบประมาณของปีก่อน (มาตรา 71)

การตรวจสอบเงินแผ่นดินและภาษีต่าง ๆ นั้น รัฐธรรมนูญกำหนดให้มีคณะกรรมการตรวจสอบเงินแผ่นดิน (Board of Audit) ทำหน้าที่ตรวจสอบเงินแผ่นดินและยืนยันการใช้จ่ายตามงบประมาณแล้วทำรายงานให้รัฐบาลนำเสนอต่อรัฐสภา (มาตรา 72)

หมวดที่ 7 บทบัญญัติเพิ่มเติม (Supplementary Rules) มี 4 มาตรา เป็นบทบัญญัติถึงแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ ในอนาคตหากมีความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญ จะต้องมีการปรึกษาจักรพรรดิเพื่อนำเรื่องเข้าสู่การพิจารณาของรัฐสภา ไตสภาหนึ่งอาจเปิดการอภิปรายได้เมื่อมีสมาชิกไม่ต่ำกว่าสองในสามของสมาชิกที่เข้าร่วมประชุม และแก้ไขรัฐธรรมนูญจะต้องได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกสภาจำนวนสองในสามที่เข้าร่วมประชุม (มาตรา 73)

สำหรับกฎมณเฑียรบาลนั้น รัฐธรรมนูญฉบับนี้ไม่ได้บัญญัติให้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข และการเปลี่ยนแปลงแก้ไขก็ไม่จำเป็นต้องผ่านการพิจารณาโดยรัฐสภา (มาตรา 74) มีข้อสังเกต คือ ในหมวดที่ 2 มาตรา 2 ได้บัญญัติถึงการสืบราชสันตติวงศ์ ว่า “ราชบัลลังก์จักรพรรดิจะตกทอดแก่รัชทายาทที่เป็นชายตามกฎหมายมณเฑียรบาลเท่านั้น”

กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับใดที่ใช้อยู่ในขณะนั้น หากไม่มีบทบัญญัติขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญก็ยังคงให้มีผลใช้บังคับได้อยู่ต่อไป สัญญา คำสั่ง หนี้ของรัฐ หรือข้อผูกพันใด ๆ ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับงบประมาณแผ่นดินให้คงไว้ตามเดิมจนกว่ารัฐบาลจะร่วมกับรัฐสภาเห็นชอบที่จะเปลี่ยนแปลงหรือลดงบประมาณค่าใช้จ่ายลง (มาตรา 76)

การแก้ไขปรับปรุงรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายจะกระทำในช่วงเวลาที่มีการปกครองโดยคณะผู้สำเร็จราชการแผ่นดินไม่ได้ (มาตรา 75)

รัฐธรรมนูญจักรวรรดิญี่ปุ่น ค.ศ. 1889 ฉบับนี้มีความทันสมัยมาก เมื่อพิจารณาจากการปกครองระบอบราชาธิปไตยที่จักรพรรดิยอมสละพระราชอำนาจของพระองค์หลายด้านให้กับผู้แทนปวงชน เท่ากับได้วางรากฐานในการปกครองระบอบประชาธิปไตยในเวลาต่อมา

ฉบับที่สาม รัฐธรรมนูญญี่ปุ่น ค.ศ. 1946 (The Constitution of Japan, 1946)

ในช่วงศตวรรษที่ 19 ญี่ปุ่นได้รับความกดดันและเจ็บแค้นจากชนชาติตะวันตกที่พยายามบีบบังคับให้ญี่ปุ่นตกเป็นอาณานิคมให้ได้ แต่ด้วยกุศโลบายของจักรพรรดิเมจิที่ยอมเปิดประเทศและยอมพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ เพื่อให้เป็นประเทศที่มีความเจริญทัดเทียมประเทศตะวันตกเพื่อมิให้เป็นข้อกล่าวอ้างของประเทศตะวันตกได้ การที่ญี่ปุ่นถูกรุกราน ข่มเหง เอารัดเอาเปรียบนี้เองทำให้ความขอกเข้าใจให้แก่ญี่ปุ่นเป็นอันมาก (ซึ่งก็ไม่แตกต่างไปจากประเทศในแถบเอเชียอาคเนย์อื่น) ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากไม่กำลังอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัยที่จะใช้สู้รบกับชาวตะวันตกผู้รุกรานได้ จึงทำให้ญี่ปุ่นตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องพัฒนากำลังรบโดยเชื่อมั่นว่ากำลังรบที่เข้มแข็งจะทำให้ญี่ปุ่นกลายเป็นชาติมหาอำนาจทัดเทียมกับชาติอื่น ๆ ทางตะวันตกได้ ประกอบกับญี่ปุ่นตกอยู่ในภาวะสงครามที่ยิ่งใหญ่ 2 ครั้ง คือ สงครามกับประเทศจีน (Shino-Japanese War) และสงครามกับรัสเซีย (Russian-Japanese War) ญี่ปุ่นได้รับชัยชนะจากสงครามทั้ง 2 ครั้งทำให้ญี่ปุ่นเกิดความฮึกเหิมและเชื่อมั่นว่า “ความยิ่งใหญ่ของประเทศมาจากการมีแสนยานุภาพ กำลังรบที่เข้มแข็ง” ทั้ง ๆ ที่การรบชนะจีนก็เพราะจีนในเวลานั้นอยู่ในยุคของความเสื่อมและเป็นยุคสุดท้ายของจักรพรรดิฉินที่มีกำลังอ่อนแอ ส่วนการรบชนะรัสเซียก็เพราะรัสเซียในเวลานั้นเริ่มเข้าสู่ยุคของความสับสนวุ่นวาย จึงไม่เป็นการยากที่จะเอาชนะ ประกอบกับเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ขึ้นและญี่ปุ่นได้เข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรซึ่งเป็นฝ่ายชนะสงคราม ทำให้ญี่ปุ่นได้ครอบครองหมู่เกาะไมโครนีเซีย (Micronesia) เมื่อรวมถึงการได้ครอบครองเกาหลีและฟอร์โมซาจากการชนะสงคราม ทำให้ญี่ปุ่นสามารถแผ่ขยายอาณาจักรออกไปสู่ทวีปเอเชียและมหาสมุทรแปซิฟิก เหล่านี้ทำให้ญี่ปุ่นเกิดความมั่นใจในผลแห่งความเข้มแข็งของกำลังรบ และที่สำคัญก็คือ รัฐธรรมนูญจักรวรรดิญี่ปุ่น ค.ศ. 1889 ได้ให้พระราชอำนาจแก่จักรพรรดิทรงบังคับบัญชาทหารสูงสุดทั้งกองทัพบกและกองทัพเรือ ตามมาตรา 11 และทรงมีพระราชอำนาจในการประกาศสงคราม ประกาศสงบศึก และลงนามในสนธิสัญญาต่าง ๆ ตามมาตรา 13 ที่สำคัญคือ ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากเหล่ากำลังทัพที่ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชนที่มีเชื้อสายมาจากนักรบชามูไรเก่าที่ยังคงยึดติดอยู่กับความกระหายในการทำสงคราม ในขณะที่เดียวกันรัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังไม่ได้ให้อำนาจแก่รัฐบาลในการบริหารประเทศมากนัก และที่สำคัญคือ ทหารจะใช้ช่องทางพระราชอำนาจของจักรพรรดิตามรัฐธรรมนูญให้คำปรึกษาผ่านทางรัฐสภาในการกำหนดนโยบายและการดำเนินการบริหารประเทศ ทำให้ทหาร

มีอิทธิพลเหนือรัฐบาล

นอกจากนี้ ด้วยเหตุที่คนญี่ปุ่นมีเลือดนักรู้ มีความอดทน อดกลั้นสูง และมีระเบียบวินัย รักชาติบ้านเมืองอย่างชนิดที่ยอมตายเพื่อชาติได้ ประกอบกับญี่ปุ่นรู้จักการเรียนรู้และรับเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ จากประเทศทางตะวันตกมาพัฒนาประเทศ ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ญี่ปุ่นสามารถพัฒนา กำลังรบได้ทันสมัยทัดเทียมประเทศมหาอำนาจทางตะวันตกได้ และนี่เองที่ทำให้ญี่ปุ่นเข้ากับ ฝ่ายพันธมิตรประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นบุกเข้ามาทางประเทศ ในเอเชีย และใช้วิธีการที่เหี้ยมโหดเข้ายึดครองประเทศที่รุกเข้าไปได้ แต่ในที่สุดฝ่ายพันธมิตรก็แพ้ สงคราม ทำให้ญี่ปุ่นแพ้สงครามไปด้วยเมื่อสหรัฐอเมริกาได้ใช้อาวุธพลังปรมาณูถล่มเมืองฮิโรชิมา และนางาซากิทำให้คนล้มตายและพิการด้วยพิษปรมาณูเป็นจำนวนมาก นับเป็นความสูญเสียอย่าง ใหญ่หลวงที่สำคัญคือสูญเสียเอกราช ชีวิตของประชาชน และทรัพย์สิน และนำไปสู่การสูญเสีย พระราชอำนาจของจักรพรรดิ การแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ญี่ปุ่นมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ในปี ค.ศ. 1946 ส่งผลให้รัฐธรรมนูญจักรวรรดิ ค.ศ. 1889 ถูกยกเลิกไป อำนาจของจักรพรรดิและกองกำลัง ทหารก็ถูกลดทอนลงไปจนเกือบหมดสิ้น ปัจจุบันญี่ปุ่นไม่มีกำลังทหารเหมือนกับประเทศอื่น ๆ คงเหลือ แต่กำลังทหารเพื่อป้องกันภายในประเทศ (Self Defense) เท่านั้น ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะสหรัฐอเมริกา เกรงว่าหากยังคงปล่อยให้ญี่ปุ่นมีกองกำลังทหารเหมือนเดิมแล้วญี่ปุ่นก็จะสร้างสมกำลังทหารและ อาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัยจนเกิดความเกรงกลัวสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประเทศอื่น ๆ ได้ใหม่ใน อนาคต จึงต้องปรามไว้ก่อนเพื่อปิดโอกาสญี่ปุ่นมิให้รุกรานประเทศอื่นได้

รัฐธรรมนูญญี่ปุ่น ค.ศ. 1946 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน ค.ศ. 1946 มีผลใช้บังคับ เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม ค.ศ. 1947

หลังจากที่ญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 สหรัฐอเมริกาก็เข้าควบคุมญี่ปุ่นและมีอิทธิพล ต่อการเมืองการปกครอง และกิจการทหารอย่างมาก รัฐธรรมนูญฉบับนี้ยกร่างโดยสหรัฐอเมริกา โดยบัญญัติให้เป็นรัฐธรรมนูญที่มีข้อความระบุไว้ในตอนแรกว่า “...ไผ่หาความสงบสุข ไม่ต้องการ ที่จะเข้าสู่สงครามใด เคารพในสิทธิเสรีภาพของประเทศอื่น...” เพราะฉะนั้นจึงเป็นรัฐธรรมนูญที่ได้ ตัดทอนพระราชอำนาจของจักรพรรดิและกำลังทางทหารอย่างเห็นได้ชัด รัฐธรรมนูญฉบับนี้ แบ่งเป็น 11 หมวด รวม 103 มาตรา ดังนี้

หมวดที่ 1 จักรพรรดิ (The Emperor)

รัฐธรรมนูญยังคงให้มีหมวดนี้อยู่แต่ลดมาตราลงจากเดิมมี 9 มาตรา เหลือ 8 มาตรา เนื่องจาก แม้ญี่ปุ่นจะแพ้สงครามแต่ระบอบการปกครองของญี่ปุ่นก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงมากนัก จักรพรรดิยังคง เป็นประมุขสูงสุดของประเทศ เพียงแต่ลดพระราชอำนาจลงในทุกทางที่จะเป็นต้นเหตุนำไปสู่สงคราม ได้อีก คงรักษาสถานภาพของจักรพรรดิให้เป็นเพียงแค่สัญลักษณ์ของประเทศเท่านั้น ดังมาตรา 1 “จักรพรรดิเป็นสัญลักษณ์ของประเทศที่คงไว้ซึ่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของประชาชน” จักรพรรดิ

มีบทบาทต่าง ๆ ทางการเมือง สังคม วัฒนธรรม และการทูต แต่ทรงไม่มีพระราชอำนาจใดที่จะสั่งการเกี่ยวเนื่องกับรัฐบาล (มาตรา 7 และ มาตรา 4) ทรงมีพระราชอำนาจแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีตามที่รัฐสภาทูลเสนอ ทรงแต่งตั้งตำแหน่งประธานศาลสูงสุดตามที่คณะรัฐมนตรีทูลเสนอ (มาตรา 6) การดำเนินพระราชกรณียกิจของจักรพรรดิมีได้อย่างอิสระเสรี พระราชกรณียกิจหลายด้านถูกควบคุมโดยรัฐสภา เช่น การมอบทรัพย์สินให้ผู้ใด หรือการรับถวายทรัพย์สินจากผู้ทูลถวาย เป็นต้น (มาตรา 8)

การที่สหรัฐอเมริกายังคงให้ญี่ปุ่นมีระบบจักรพรรดิในรัฐธรรมนูญก็เพราะญี่ปุ่นต้องการที่จะคงไว้ซึ่งสถานภาพความเป็นชาติเก่าแก่ที่มีประเพณีวัฒนธรรมของตนเอง จักรพรรดิเป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ของความเป็นชาติอารยธรรมมาแต่อดีตที่มีจักรพรรดิปกครองทำนุบำรุงบ้านเมืองมาเป็นเวลานานนับพันปี ระบบจักรพรรดิตามรัฐธรรมนูญฉบับนี้แตกต่างจากรัฐธรรมนูญจักรวรรดิเมจิ ดังที่ Nakasone Yasuhiro (1995) ให้สัมภาษณ์ว่า “จักรพรรดิเป็นเพียงภาพลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นชาติที่มี เสรีภาพ ภราดรภาพ จักรพรรดิยุคใหม่จะถือคทาแทนที่จะถืออาวุธ”

หมวดที่ 2 การประกาศสละสิทธิในการทำสงคราม (Renunciation of War)

มีมาตราเดียวในหมวดนี้ คือ มาตรา 9 บัญญัติว่า ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ปรารถนาสันติภาพระหว่างประเทศ จึงใช้อำนาจอธิปไตยของประเทศประกาศสละสิทธิในการทำสงคราม และไม่ใช้กำลังรบใด ๆ ในการระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศ และเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์นี้ ญี่ปุ่นจะไม่มีการใช้กำลังทหารบก ทหารเรือ และทหารอากาศ รวมทั้งกำลังอื่นเพื่อใช้ในการรบใด ๆ จะไม่ยอมรับการใช้สิทธิเป็นคู่สงคราม

รัฐธรรมนูญญี่ปุ่นฉบับนี้ได้มาจากการแพ้สงคราม เพราะฉะนั้น การประกาศ จึงจำเป็นต้องประกาศสละสิทธิในการทำสงคราม โดยกฎหมายสูงสุดของประเทศ นั่นคือ รัฐธรรมนูญ ดังนั้น หมวดที่ 2 จึงได้ระบุไว้อย่างชัดเจนและเพื่อบ่งชี้การเป็นประเทศที่ฝ่สันติและไม่สร้างโอกาสให้เกิดสงครามอีกต่อไป มาตรา 9 จึงได้บัญญัติตัดกำลังรบทางทหารออกไปจนหมดสิ้น ญี่ปุ่นได้ใช้วิกฤตการณ์นี้เป็นโอกาสในการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ในการสร้างประเทศให้เป็นมหาอำนาจด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมแทน ซึ่งก็ประสบความสำเร็จสูง ญี่ปุ่นปัจจุบันมีแต่ความร่ำรวยและเป็นประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจและความสงบสุขของบ้านเมือง (ไม่นับภัยทางธรรมชาติ)

หมวดที่ 3 สิทธิและหน้าที่ของประชาชน (Rights and Duties of The People)

เป็นบทบัญญัติที่ให้สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่แก่ประชาชนชาวญี่ปุ่นอย่างกว้างขวางเมื่อเทียบกับรัฐธรรมนูญฉบับ ค.ศ. 1889 หมวดนี้มี 31 มาตรา ดังนี้

รัฐธรรมนูญบัญญัติถึงการได้มาซึ่งสัญชาติญี่ปุ่นจะต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ (มาตรา 10) ประชาชนญี่ปุ่นทุกคนจะได้รับการยกย่องเท่าเทียมกัน มีสิทธิที่จะใช้ชีวิต เสรีภาพ การแสวงหาความสุขเพียงเท่าที่ไม่ขัดต่อสวัสดิการสาธารณะและกฎหมาย และการดำเนินกิจกรรมใดๆ ของรัฐจะต้องคำนึงถึงสิทธินี้ให้มากที่สุด (มาตรา 13) ประชาชนญี่ปุ่นทุกคนมีความเสมอภาคกัน ภายใต้กฎหมาย จะไม่ถูกเลือกปฏิบัติทางการเมือง เศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ทางสังคม อันเนื่องมาจาก เชื้อชาติ ความเชื่อศาสนา เพศ สถานภาพทางสังคม หรือพื้นฐานเดิมทางครอบครัว¹ จะไม่มีชนชั้น ขุนนาง และขุนนางชั้นสูง ไม่มีสิทธิพิเศษใด ๆ อันเนื่องมาจากการได้รับรางวัลเกียรติยศหรือยศหรือนิตยตรา ไม่ว่าจะได้อะไรมาแล้วหรือจะได้อะไรในอนาคต

ที่กล่าวมานี้เป็นสิทธิเบื้องต้นที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ นอกจากนี้ ยังมีสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญอีก ดังนี้

1. หน้าที่ของประชาชนญี่ปุ่น รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ประการเดียว คือ หน้าที่จะต้องเสียภาษี ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ (มาตรา 30)

2. สิทธิของประชาชนญี่ปุ่น

- สิทธิมนุษยชน มีสิทธิที่จะใช้สิทธิมนุษยชนโดยไม่ถูกรบกวนขัดขวางใด ๆ และจะได้รับการรับรองให้สิทธิมนุษยชนนี้ตกทอดต่อไปชั่วลูกหลานและจะไม่มีการล่วงละเมิดสิทธินี้ (มาตรา 11)

- มีสิทธิที่จะเลือกหรือเพิกถอนผู้เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐตามรัฐธรรมนูญถือว่าเป็นผู้รับใช้ชุมชนทั้งหมดไม่ใช่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง รัฐธรรมนูญให้สิทธิแก่ประชาชนที่จะเลือกผู้ปกครองของตนได้เมื่อถึงวัยหรือมีอายุครบตามที่กฎหมายเลือกตั้งกำหนดไว้² และการเลือกตั้งให้ถือเป็นความลับ (มาตรา 15) การที่รัฐธรรมนูญต้องบัญญัติเนื้อความไว้ในลักษณะนี้

¹ ในอดีตญี่ปุ่นมีการแบ่งชนชั้นทางสังคม ในสมัยของเจ้าชายโชโตกุ แบ่งเป็น 12 ชนชั้น ต่อมาสมัยโตกุทากาโชกุน จนถึงสมัยเมจิ แบ่งเป็น 4 ชนชั้น คือ ชนชั้นขุนนาง ชนชั้นชาวนา ชนชั้นเกษตรกร และชนชั้นพ่อค้า ชนชั้นพ่อค้า ถือว่าเป็นชนชั้นที่ต่ำสุดในระหว่าง 4 ชนชั้น เพราะเป็นชนชั้นที่ไม่ได้ใช้ความสามารถประกอบอาชีพ เพียงแต่เป็นคนกลางทำหน้าที่นำสินค้าไปแลกเปลี่ยนเป็นเงินเท่านั้น และยังมีอีกชนชั้นหนึ่งซึ่งไม่ได้ระบุไว้ชัดในสังคมญี่ปุ่น เนื่องจากไม่ได้รับการยกย่อง เพราะมีอาชีพที่น่ารังเกียจ คือ กลุ่มชนที่มีอาชีพฆ่าสัตว์ ใช้หนังสัตว์ผลิตเป็นสินค้า ชนกลุ่มนี้เรียกกันว่า “บุราคามิน” (Burakamin) แม้ในปัจจุบันชนกลุ่มนี้ก็ยังเป็นที่ยกย่องของชาวญี่ปุ่น บางคน จนถึงขนาดมีการทำเป็นบัญชีดำ (Black List) รายชื่อของชนกลุ่มนี้ ซึ่งในญี่ปุ่นสามารถทำได้ไม่ยุ่งยาก เพราะนามสกุลของชนญี่ปุ่นจะบ่งบอกถึงถิ่นกำเนิด หรือภูมิภพ หรืออาชีพดั้งเดิม การทำบัญชีดำทำกันอย่างลับ ๆ เพื่อแจกจ่ายไปยังกลุ่มที่รังเกียจด้วยกัน และบางแห่งถึงกับกีดกันไม่ให้มีโอกาสทำงานในบริษัทใหญ่ ๆ และบางครอบครัวก็พยายามให้บุตรสาวแต่งงานกับชายที่มาจากชนชั้นนี้ การกระทำเช่นนี้ความจริงแล้วผิดกฎหมาย และขัดรัฐธรรมนูญที่บัญญัติให้ญี่ปุ่นทุกคนมีความเสมอภาคกันในทุกด้าน

² กฎหมายเลือกตั้งกำหนดอายุผู้มีสิทธิเลือกตั้งไว้ คือ ผู้ที่มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์

ก็เพื่อเป็นการคุ้มครองและป้องกันภัย รวมทั้งให้เป็นอิสระเสรีภาพในการใช้สิทธิเลือกตั้งแก่คนญี่ปุ่นอย่างเคร่งครัด

- มีสิทธิทำคำร้องขอให้หน่วยงานของรัฐชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นหรือขอให้ย้ายหรือปลดข้าราชการหรือขอให้ปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย กฎข้อบังคับ คำสั่ง หรือขอในกรณีอื่น ๆ โดยจะ ไม่มีการเลือกปฏิบัติสำหรับคำร้องนั้น ๆ (มาตรา 16)

มาตรานี้เป็นการยืนยันถึงสิทธิตามมาตรา 15 ที่จะเลือกผู้ปกครองได้ และมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ประชาชนสามารถควบคุม ตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการได้

- มีสิทธิที่จะฟ้องเรียกค่าเสียหายจากรัฐหรือหน่วยงานของรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ในกรณีที่ได้รับ ความทุกข์ทรมานจากความเสียหายอันเกิดจากการกระทำอันไม่ชอบด้วยกฎหมายของเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้น (มาตรา 17) สิทธิตามมาตรา นี้เป็นการคุ้มครองประชาชนที่จะไม่ถูกเจ้าหน้าที่ของ รัฐใช้อำนาจหน้าที่โดยไม่ชอบและก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประชาชน รวมทั้งทำให้เจ้าหน้าที่ของ รัฐใช้ความระมัดระวังในการปฏิบัติหน้าที่มิให้เกิดความเสียหายแก่ประชาชนด้วย

- สิทธิอันเกี่ยวเนื่องกับกระบวนการยุติธรรม ประกอบด้วย

- 1) บุคคลจะไม่ถูกคุมขัง เว้นแต่จะเป็นการถูกลงโทษทางอาญา (มาตรา 18)
- 2) ไม่มีผู้ใดจะถูกทำลายชีวิต หรือเสรีภาพ หรือได้รับการลงโทษทางอาญาใด ๆ เว้นแต่จะ เกิดขึ้นเนื่องจากผลของการพิจารณาดีตามกฎหมาย (มาตรา 31)
- 3) ไม่มีผู้ใดจะถูกปฏิเสธหรือถูกห้ามใช้สิทธิทางศาล (มาตรา 32)
- 4) การถูกจับกุมจะต้องมีหมายจับระบุชื่อ ออกโดยศาลผู้มีอำนาจ และระบุถึงความผิดที่ ผู้ถูกจับกุมได้กระทำ (มาตรา 33)
- 5) การจับกุม หรือ ควบคุมตัวจะต้องมีการแจ้งข้อกล่าวหา ก่อนและต้องให้สิทธิในการพบ ปกษาทนายความแก่ผู้ถูกจับกุม ในกรณีที่มีการร้องขอเมื่อการจับกุมนั้นไม่มีสาเหตุที่เหมาะสมจะ ต้องนำคดีนั้นสู่การพิจารณาของศาลโดยทันทีต่อหน้าผู้ถูกจับกุมและทนายความของเขา (มาตรา 34)
- 6) ทุกคนมีสิทธิที่จะอยู่ในบ้านของตนอย่างปลอดภัย การเข้าไป การตรวจค้น หรือจับกุม ภายในที่อยู่อาศัยจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้มีหมายระบุถึงสาเหตุและพื้นที่ที่จะเข้าไปตรวจค้น และ ทรัพย์สินที่จะยึดทุกพื้นที่และทรัพย์สินทุกชิ้น (มาตรา 35)
- 7) ในการพิจารณาคดีอาญา ผู้ต้องหาสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยเร็วและยุติธรรม ผู้ต้องหาสิทธิตรวจสอบพยานหลักฐานได้ทุกชั้น มีสิทธิขอเพิ่มเติมพยานหลักฐานโดยค่าใช้จ่าย ต่าง ๆ เป็นของรัฐ ตลอดเวลาของการพิจารณาคดีผู้ต้องหาสิทธิได้รับการปรึกษาจากทนายความ หากไม่สามารถจ่ายค่าทนายความได้แล้ว รัฐจะต้องจ่ายค่าใช้จ่ายแทน (มาตรา 37)

ในสภาพของความเป็นผู้ต้องหา บางครั้งอาจเกิดความท้อแท้ เบื่อหน่าย หรือได้รับทุกข์ทรมาน ทั้งทางกายและจิตใจ ทำให้อยากจะหลุดพ้นจากสถานการณ์เช่นนั้นด้วยการถูกลงโทษ รัฐธรรมนูญ

เล็งเห็นถึงปัญหานี้จึงได้บัญญัติว่าจะไม่มีผู้ใดสามารถกล่าวโทษปรักปรำตนเองได้ การรับสารภาพ โดยถูกบังคับ ถูกทรมาน หรือถูกกดขี่ หรือจากการขยายเวลาการคุมขัง ไม่ถือว่าเป็นคำรับสารภาพ ที่รับฟังได้ และจะไม่มีผู้ต้องหาใดถูกลงโทษเพียงเพราะพยานหลักฐานที่ได้จากคำสารภาพของเขา เท่านั้น (มาตรา 38)

8) ไม่มีการกระทำผิดอาญาใดในขณะที่ถูกหมายในขณะนั้นไม่ได้บัญญัติเป็นความผิด จะไม่มีการถูกลงโทษซ้ำในกรณีที่ถูกกระทำผิดได้เคยถูกลงโทษมาแล้ว (มาตรา 39)

9) มีสิทธิที่จะฟ้องเรียกค่าเสียหายจากรัฐในกรณีที่ถูกละเมิดและปรากฏผลภายหลังว่าไม่ได้กระทำผิด (มาตรา 40)

10) ห้ามเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการลงโทษด้วยวิธีการทารุณและโหดร้ายโดยเด็ดขาด (มาตรา 36)

3. เสรีภาพของประชาชนญี่ปุ่น

เสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ มีดังนี้

- สิทธิและเสรีภาพของประชาชนจะได้รับการรับรองโดยรัฐธรรมนูญฉบับนี้ (มาตรา 12)
- เสรีภาพในความคิด ความรู้สึกผิดชอบจะไม่ถูกล่วงละเมิด (มาตรา 19)
- เสรีภาพในการนับถือศาสนา คนญี่ปุ่นจะนับถือศาสนาใดก็ได้ และเนื่องจากรัฐธรรมนูญไม่ได้ระบุถึงศาสนาหลักของชาติ ดังนั้น ทุกศาสนาที่ชาวญี่ปุ่นนับถือ รัฐธรรมนูญก็ให้ความคุ้มครองและรับรองทั้งสิ้นโดยไม่บัญญัติให้มีการเลือกปฏิบัติต่อศาสนาใดเป็นพิเศษ รัฐและหน่วยงานของรัฐจะหลีกเลี่ยงไม่ทำการเผยแพร่ให้ความรู้หรือจัดกิจกรรมทางศาสนาใด ๆ เพื่อเป็นการแสดงว่ารัฐก็ยอมรับทุกศาสนาของประชาชน (มาตรา 20)
- เสรีภาพในการเข้าร่วม เข้าสมาคม ให้สัมภาษณ์ โดยไม่ถูกล่วงละเมิดในการใช้เสรีภาพนี้ (มาตรา 21)
- เสรีภาพที่จะเลือกหรือย้ายถิ่นที่อยู่อาศัย เลือกอาชีพ เพียงเท่าที่ไม่เป็นการรบกวนต่อสวัสดิการสาธารณะ ประชาชนมีเสรีภาพที่จะย้ายภูมิลำเนาไปอยู่ต่างประเทศและเปลี่ยนแปลงสัญชาติเป็นต่างประเทศ (มาตรา 22)
- เสรีภาพทางวิชาการจะได้รับการรับรอง (มาตรา 23) มีข้อสังเกตว่ามาตรานี้ส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาประเทศด้านเทคโนโลยี งานวิจัย และผลงานวิชาการอื่น ๆ อย่างไร้ชัดจำกัด และในทางปฏิบัติรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐก็ได้ให้การสนับสนุนเงินทุนต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาความรู้ และวิชาการด้านต่าง ๆ ทำให้ญี่ปุ่นมีความก้าวหน้าทางวิชาการที่ไม่ด้อยไปกว่าหรือบางกรณีก็ล้ำหน้ากว่าประเทศพัฒนา หลายประเทศทั่วโลก

ความสำคัญอีกด้านหนึ่งที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติไว้ คือ การคุ้มครองสวัสดิการประชาชนแยกได้ ดังนี้

- การแต่งงาน³ เกิดจากความยินยอมของชายและหญิง การครองเรือนอยู่ร่วมกันภายใต้ความเสมอภาคกันระหว่างสามีและภรรยา⁴

ข้อตกลงของคู่สมรส ทรัพย์สิน มรดก การเลือกภูมิลำเนา การหย่า และการกระทำอื่นใดอันเกี่ยวเนื่องกับการสมรสและครอบครัวภายใต้หลักการแห่งเกียรติยศและความเสมอภาคกันทั้งสองเพศ (มาตรา 24)

- ประชาชนทุกคนมีสิทธิที่จะอยู่ในมาตรฐานขั้นต่ำของชีวิต และรัฐต้องใช้ความพยายามดำเนินการเพื่อเป็นสวัสดิการสังคม ความมั่นคง และสุขภาพที่ดีของประชาชน (มาตรา 25)

- รัฐธรรมนูญได้ให้หลักประกันในการศึกษาแก่ประชาชนทุกคน ด้วยการบัญญัติให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิได้รับการศึกษาตามความสามารถของแต่ละคนอย่างเสมอภาคกัน และเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องให้เด็กทั้งชายและหญิงได้รับการศึกษาขั้นสามัญและการศึกษาขั้นบังคับจะต้องไม่เสียค่าใช้จ่ายอย่างใด (มาตรา 26)

- ประชาชนทุกคนมีสิทธิและภาระที่จะต้องทำงานโดยที่กฎหมายจะกำหนดอัตราค่าจ้าง ชั่วโมงทำงาน การพักผ่อนและสภาพการทำงานไว้และจะไม่มีการใช้แรงงานเด็ก (มาตรา 27) ญี่ปุ่น

³ ในสังคมญี่ปุ่นแม้ในยุคปัจจุบันก็ยังคงนิยมวิธีการจัดหาคู่ครองโดยพ่อสื่อแม่สื่อเป็นผู้ชักนำ (เรียกว่า โอมิอิ (Omii)) ด้วยการจัดหาหรือแนะนำคู่ครองให้กับผู้ที่มาใช้บริการโดยไม่จำกัดว่าจะเป็นฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิง พ่อสื่อแม่สื่อจะทำหน้าที่หาประวัติครอบครัวและรายละเอียดต่าง ๆ ของทั้งฝ่ายชายและหญิงมอบทั้งสองฝ่ายนำไปพิจารณา หากพึงพอใจในเบื้องต้นก็จะทำหน้าที่นัดหมายให้ชายและหญิงได้พบทำความรู้จักและคุ้นเคยกัน หากมีความพึงพอใจต่อกันก็จะนัดเจรจาตกลงเรื่องการแต่งงานกันต่อไป หากไม่มีความพึงพอใจกันก็จะไม่มีการนัดหมายหรือพบปะกันอีก ไม่มีข้อผูกพันหรือพันธกรณีต่อกัน การดำเนินการในลักษณะนี้ปกติจะเป็นความยินยอมของพ่อแม่ของทั้งสองฝ่าย (วิธีการนี้ส่วนมากจะใช้กับชายหรือหญิงที่ยังไม่มีคู่ครองทั้ง ๆ ที่อยู่ในวัยหรือล่วงเลยวัยอันสมควร) พ่อสื่อแม่สื่อจะได้สิ่งตอบแทนเป็นรางวัล

⁴ ครอบครัวชาวญี่ปุ่นนับแต่อดีตเป็นต้นมาจะแบ่งบทบาทความรับผิดชอบระหว่างสามีและภรรยา กัน กล่าวคือ สามีมีหน้าที่รับผิดชอบนอกบ้าน เป็นฝ่ายทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ภรรยาทำหน้าที่เป็นแม่บ้านดูแลรับผิดชอบภายในบ้าน รวมถึงการอบรมสั่งสอนและเลี้ยงดูบุตรโดยไม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน สามีจะมอบเงินเดือนหรือเงินที่ทำงานได้ทั้งหมดให้ภรรยาเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว และสามีจะได้รับเงินจากภรรยาเป็นงวด ๆ หรือแต่ละวันตามแต่ละตกลงกัน กิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมนอกบ้านเป็นของแต่ละฝ่าย ไม่ค่อยจะทำร่วมกันนัก และโดยเหตุที่ผู้หญิงส่วนใหญ่จะมีการศึกษาต่ำกว่าผู้ชาย เนื่องจากเห็นว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้สูงนักเพราะถึงอย่างไรในที่สุดก็จะเป็นเพียงแม่บ้านเท่านั้น วัฒนธรรมเช่นนี้จะเป็นการแบ่งบทบาทและหน้าที่ในครอบครัวอย่างลงตัวและปฏิบัติเช่นนั้นมาเป็นเวลายาวนาน อย่างไรก็ตาม ในสภาวะการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจทำให้ภรรยาจำต้องขวนขวายที่จะช่วยหารายได้เข้าครอบครัวเพิ่มมากขึ้น แต่โดยเหตุที่มีการกดขี่ทางหน้าที่การงานของฝ่ายหญิงมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะฉะนั้น ตำแหน่งหน้าที่การงานของผู้หญิงส่วนใหญ่จะด้อยกว่าชาย และแม้รัฐธรรมนูญจะให้สิทธิของชายหญิงมีความเสมอภาคกันก็ไม่ได้หมายความว่า ในความเป็นจริงจะเป็นเช่นนั้น จึงมีการเรียกร้องสิทธิและความเสมอภาคและก็มีแนวโน้มว่าจะดีขึ้น

ให้ความสำคัญต่อเด็กเพราะถือว่าเด็กเป็นอนาคตของชาติ ที่จำเป็นจะต้องดูแลเป็นพิเศษ ทั้งด้าน สุขอนามัย การศึกษา และการใช้แรงงานเด็ก

- สิทธิของคนงานที่จะดำเนินการรวมกลุ่มและต่อรองโดยวิธีการถูกต้องแล้ว ย่อมไม่ได้รับการคุ้มครองโดยรัฐธรรมนูญ (มาตรา 28)
- ประชาชนทุกคนมีสิทธิที่จะเป็นเจ้าของหรือครอบครองทรัพย์สินของตน สิทธิในทรัพย์สินจะบัญญัติโดยกฎหมาย ทรัพย์สินส่วนบุคคลจะนำไปใช้ประโยชน์สาธารณะได้ก็ต่อเมื่อได้รับการขดเชยความเสียหายแล้ว (มาตรา 29)

หมวดที่ 4 รัฐสภา (The Diet)

รัฐสภา ประกอบด้วย 2 สภา คือ สภาผู้แทนราษฎร (House of Representatives) และ สภาที่ปรึกษา (House of Councilors) (มาตรา 42) สมาชิกทั้งสองสภามาจากการเลือกตั้งให้เป็นตัวแทนประชาชน (มาตรา 43) คุณสมบัติของสมาชิกทั้งสองสภา และผู้มีสิทธิเลือกตั้งจะกำหนดโดยกฎหมาย และจะไม่มีทางเลือกปฏิบัติใด ๆ อันเนื่องมาจากเชื้อชาติ ความเชื่อทางศาสนา เพศ สถานภาพทางสังคม พื้นฐานทางครอบครัว การศึกษา ทรัพย์สิน หรือรายได้ (มาตรา 44) การเลือกตั้งและวิธีการต่าง ๆ จะกำหนดโดยกฎหมาย (มาตรา 47)

สมาชิกสภาของผู้แทนราษฎรกำหนดไว้คราวละ 4 ปี และสมาชิกสภาอาจสิ้นสุดลงก่อนกำหนดได้ในกรณีที่มีการยุบสภา (มาตรา 45) สำหรับสมาชิกสภาที่ปรึกษาอยู่ในวาระคราวละ 6 ปี การเลือกสมาชิกใหม่เพื่อแทนสมาชิกเก่าจะกระทำทุก 3 ปี (มาตรา 46) และผู้ใดจะดำรงตำแหน่งสมาชิกทั้งสองสภาในคราวเดียวกันไม่ได้ (มาตรา 48) ในกรณีที่มิข้อพิพาทว่าด้วยคุณสมบัติของสมาชิกสภาเพื่อการถอดถอนออกจากตำแหน่งจะต้องมีมติด้วยเสียงข้างมากสองในสามหรือมากกว่าของสมาชิกที่เข้าร่วมประชุม (มาตรา 55)

การเปิดและปิดสมัยประชุม

สมัยประชุมของรัฐสภามีปีละครั้ง (มาตรา 52) แต่คณะรัฐมนตรีอาจพิจารณาขอให้เปิดสมัยประชุมเป็นกรณีพิเศษได้เมื่อมีเสียงหนึ่งในสี่หรือมากกว่าของสมาชิกสภาใดสภาหนึ่งร้องขอ (มาตรา 53) และในกรณีที่สภาผู้แทนราษฎรถูกยุบจะต้องมีการเลือกตั้งใหม่ภายใน 40 วันนับจากวันที่ยุบสภา และรัฐสภาจะต้องเปิดสมัยประชุมภายใน 30 วันนับจากวันที่มีการเลือกตั้ง ในกรณีที่มีการยุบสภาผู้แทนราษฎร มีผลให้สภาที่ปรึกษาเปิดสมัยประชุมเป็นกรณีเฉพาะโดยด่วน และมีมติของที่ประชุมจะมีผลบังคับเป็นกฎหมายได้ต่อเมื่อได้นำเข้าสู่การพิจารณารับรองโดยสภาผู้แทนราษฎรในคราวเปิดสมัยประชุมถัดไป (มาตรา 54)

การพิจารณาร่างกฎหมาย

กฎหมายจะมีผลใช้บังคับเป็นกฎหมายได้เมื่อผ่านการพิจารณาเห็นชอบโดยสภาทั้งสองสภา เว้นแต่รัฐธรรมนูญจะได้กำหนดไว้เป็นอย่างอื่น ในกรณีที่ร่างกฎหมายได้ผ่านการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรแล้ว แต่สภาที่ปรึกษาที่มีความเห็นแย้ง ร่างกฎหมายนั้นจะต้องนำกลับไปให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาใหม่อีกครั้ง และหากร่างกฎหมายนั้นผ่านการพิจารณาโดยเสียงของสมาชิกสภาจำนวนสองในสามหรือมากกว่าของจำนวนสมาชิกที่เข้าประชุม ร่างกฎหมายนั้นจะมีผลเป็นกฎหมายต่อไป แต่กรณีนี้จะไม่ใช้กับกฎหมายที่กำหนดให้ต้องมีการพิจารณาร่วมโดยคณะกรรมการร่วมทั้งสองสภา แต่หากเป็นกรณีที่สภาที่ปรึกษาไม่ลงมติในร่างกฎหมายภายใน 60 วัน หลังจากที่ยังร่างกฎหมายนั้นผ่านการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรแล้ว ให้ถือว่าเป็นกฎหมายที่ผ่านการพิจารณาของสภาที่ปรึกษาแล้ว (มาตรา 59)

สำหรับงบประมาณแผ่นดินจะต้องเข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรก่อน และในกรณีที่สภาที่ปรึกษาที่มีความเห็นแย้งกับสภาผู้แทนราษฎร และไม่อาจจะตกลงกันได้แม้จะได้ตั้งคณะกรรมการร่วมพิจารณาก็ตาม หรือเป็นกรณีที่สภาที่ปรึกษาได้มีมติภายใน 30 วันนับจากวันที่งบประมาณผ่านการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรแล้วมติของสภาผู้แทนราษฎรให้ถือว่าเป็นมติของรัฐสภา (มาตรา 60) ในกรณีเช่นเดียวกันนี้ให้ใช้กับการลงนามในสนธิสัญญาด้วย (มาตรา 61)

ในการพิจารณาร่างกฎหมาย นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีอื่นอาจขอเข้าชี้แจงร่างกฎหมาย หรือจะต้องเข้าชี้แจงร่างกฎหมายเมื่อรัฐสภาประสงค์ (มาตรา 63) นอกจากนี้ การพิจารณาร่างกฎหมายจะต้องเปิดเผยต่อสาธารณะ และหากจะพิจารณาลับก็ต้องมีมติเสียงข้างมากจำนวนสองในสามหรือมากกว่าของสมาชิกที่เข้าประชุม และในการประชุมพิจารณาของทั้งสองสภาจะต้องทำบันทึกการรายงานกระบวนการพิจารณาและแจกจ่ายแก่ประชาชน เว้นแต่จะเห็นว่าไม่เป็นการอันสมควรเปิดเผย และหากเป็นความประสงค์ของสมาชิกสภาจำนวนหนึ่งในห้าหรือมากกว่าของสมาชิกที่เข้าประชุม การประชุมก็จะต้องบันทึกในรายงานการประชุมทุกเรื่อง (มาตรา 57)

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญยังให้อำนาจรัฐสภาที่จะทำการสอบสวนและขอให้แสดงหลักฐานการทำงานของรัฐบาลได้ (มาตรา 62)

การควบคุมสมาชิกรัฐสภา

สมาชิกแต่ละสภาจะเลือกประธานสภาและเจ้าหน้าที่ของตนเอง ตั้งหรือกำหนดกฎเกณฑ์ระเบียบในการประชุม กระบวนการประชุม การลงโทษสมาชิกที่ไม่อยู่ในกรอบวินัยเอง ในกรณีที่จะปลดสมาชิกสภาออกจากสมาชิกภาพจะต้องมีมติเห็นชอบด้วยเสียงข้างมากจำนวนสองในสามหรือมากกว่าของสมาชิกที่เข้าประชุม (มาตรา 58)

รัฐสภาอาจตั้งศาลรัฐสภาจากสมาชิกของทั้งสองสภาทำหน้าที่พิจารณาพิพากษามายกที่ไม่ปฏิบัติตามกระบวนการพิจารณากฎหมาย (มาตรา 64)

รัฐธรรมนูญไม่ยินยอมให้สภาใดทำธุรกิจหรือเกี่ยวข้องกับกิจการทางธุรกิจ เว้นแต่จะได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกที่เข้าประชุมจำนวนหนึ่งในสามหรือมากกว่านั้น การพิจารณาในทุกระเบียบจะแยกกันพิจารณาระหว่างสองสภาและมติจะเป็นเสียงข้างมากของสมาชิกที่เข้าประชุม ในกรณีที่มีเสียงเท่ากันประธานในที่ประชุมเป็นผู้ตัดสินชี้ขาด (มาตรา 56)

สมาชิกรัฐสภาจะได้ค่าตอบแทนเป็นรายปีจากทรัพย์สินของประเทศ (มาตรา 43)

เอกสิทธิและความคุ้มกันของสมาชิกรัฐสภา

ในระหว่างการเปิดสมัยประชุม สมาชิกทั้งสองสภาจะได้รับเอกสิทธิที่จะไม่ถูกจับกุม เว้นแต่สมาชิกจะถูกจับกุมอยู่ก่อนการเปิดสมัยประชุม และหากเมื่อเปิดสมัยประชุมแล้วสมาชิกที่ถูกจับกุมนั้น จะได้รับการปล่อยให้เป็นอิสระ (มาตรา 50)

การอภิปรายการลงมติในที่ประชุมรัฐสภาจะได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ (มาตรา 51)

หมวดที่ 5 คณะรัฐมนตรี (The Cabinet)

นายกรัฐมนตรีมาจากการแต่งตั้งตามมติรัฐสภาจากบรรดาสมาชิกทั้งหมด (มาตรา 67) ให้ทำหน้าที่หัวหน้าคณะรัฐบาลซึ่งเป็นฝ่ายบริหารของประเทศ (มาตรา 65) นายกรัฐมนตรีมีอำนาจในการแต่งตั้งและรัฐมนตรีทั้งหมดมีได้ไม่เกิน 20 ตำแหน่ง ตามกฎหมายคณะรัฐมนตรี (The Cabinet Law, 1947) มีข้อสังเกต คือ ทั้งนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีจะต้องมาจากพลเรือน (มาตรา 66) ที่เป็นเช่นนี้อาจจะมาจากเหตุผลที่ไม่ต้องการให้ทหารเข้ามายุ่งเกี่ยวและมีบทบาทกับการบริหารและการเมืองของประเทศ

การสิ้นสุดสภานายกรัฐมนตรีเมื่อสภาผู้แทนราษฎรมติเห็นชอบด้วยกับมติไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีต้องลาออกทั้งคณะ และมีการยุบสภาผู้แทนราษฎร (มาตรา 69)

เมื่อมีการเรียกประชุมรัฐสภาครั้งแรกหลังจากที่ได้เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้วสภาผู้แทนราษฎรย่อมจะได้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชุดใหม่ที่จะเลือกนายกรัฐมนตรีจากบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชุดใหม่นั้น

นายกรัฐมนตรีมีหน้าที่เป็นผู้แทนคณะรัฐมนตรีในการเสนอร่างกฎหมาย เสนอรายงานการดำเนินงานของรัฐบาล และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เข้าสู่การพิจารณาของรัฐสภา รวมถึงการทำหน้าที่ให้คำแนะนำปรึกษาในการบริหารราชการแห่งหน่วยงานของรัฐ (มาตรา 72)

หน้าที่ของคณะรัฐมนตรี

มาตรา 73 บัญญัติหน้าที่ของคณะรัฐมนตรี ไว้ 7 ประการ คือ

1. บริหารกฎหมาย ด้วยความซื่อสัตย์ และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของประเทศ
2. จัดการกิจกรรมต่างประเทศ
3. ลงนามในสนธิสัญญาโดยความเห็นชอบของรัฐสภา
4. บริหารราชการพลเรือนตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย
5. จัดเตรียมงบประมาณแผ่นดินและเสนอรัฐสภาเพื่อพิจารณา
6. ออกคำสั่งคณะรัฐมนตรีเพื่อใช้ในการปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ คำสั่งคณะรัฐมนตรีจะมีโทษทางอาญาไม่ได้ เว้นแต่กฎหมายจะระบุให้อำนาจไว้
7. พิจารณานิโทษกรรมทั่วไป และนิโทษกรรมพิเศษ ลด หรือบรรเทาโทษ และส่งเสริมทะนุบำรุงการใช้สิทธิของประชาชน

กฎหมายและคำสั่งคณะรัฐมนตรีจะต้องลงนามโดยรัฐมนตรีผู้ที่มีอำนาจและนายกรัฐมนตรีลงนามร่วมด้วย (มาตรา 74)

สำหรับเอกสิทธิและความคุ้มกันนั้นรัฐธรรมนูญก็บัญญัติให้ความคุ้มครองคณะรัฐมนตรีด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ในช่วงเวลาที่อยู่ตำแหน่งหน้าที่นั้นรัฐมนตรีจะไม่ถูกดำเนินคดีทางกฎหมายใด ๆ เว้นแต่จะได้รับความยินยอมจากนายกรัฐมนตรี แต่การใช้สิทธินี้จะต้องไม่ก่อให้เกิดความเสียหายใด ๆ (มาตรา 75)

หมวดที่ 6 ตุลาการ (Judiciary) มี 7 มาตรา

อำนาจตุลาการเป็นอำนาจสูงสุดอำนาจหนึ่งตามรัฐธรรมนูญ ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย ผู้ใช้อำนาจตุลาการ คือ ประธานศาลสูงสุด (Chief of Supreme Court) การใช้อำนาจของศาลจะเป็นอิสระจากอำนาจบริหารและอำนาจนิติบัญญัติ (อำนาจรัฐสภา) แต่จะผูกพันเฉพาะตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและตามกฎหมายเท่านั้น (มาตรา 76) ศาลสูงสุด (Supreme Court) เป็นศาลสุดท้ายที่มีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย คำสั่ง ข้อบังคับ คือ กฎหมายของทางราชการ (มาตรา 81)

ศาลสูงสุด ประกอบด้วย ประธานศาลสูงสุด ซึ่งแต่งตั้งโดยจักรพรรดิตามคำแนะนำของคณะรัฐมนตรี และผู้พิพากษาศาลสูงสุดแต่งตั้งโดยคณะรัฐมนตรี แต่จะได้รับการทบทวนโดยประชาชนเมื่อมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลังการแต่งตั้งนั้น เมื่อผู้พิพากษาดำรงตำแหน่งครบ 10 ปี ก็จะมีการทบทวนอีกครั้งโดยประชาชนเมื่อมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และในการทบทวนแต่ละครั้งนั้นหากคะแนนเสียงส่วนมากของผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งให้ปลดผู้พิพากษาก็จะมีผลให้ผู้พิพากษานั้นต้องออกจากตำแหน่งไป และเหตุแห่งการทบทวนจะระบุไว้ในกฎหมาย

สำหรับประธานศาลสูงสุดจะสิ้นสุดวาระการดำรงตำแหน่งเมื่อมีอายุครบตามที่กฎหมายกำหนดไว้ (มาตรา 79)

ผู้พิพากษาระดับรองลงไปจะได้รับการแต่งตั้งโดยคณะรัฐมนตรีตามบัญชีรายชื่อที่เสนอ โดยศาลสูงสุด และจะอยู่ในตำแหน่งคราวละ 10 ปี โดยอาจได้รับการแต่งตั้งใหม่ได้ทุกครั้งจนกว่าจะเกษียณตามอายุราชการที่กฎหมายกำหนดไว้ (มาตรา 80)

ผู้พิพากษาจะได้รับเงินตอบแทนการทำงานตามอัตราที่กำหนดไว้โดยไม่ลดจำนวนลงในช่วงเวลาของการดำรงตำแหน่งอยู่ และจะไม่ถูกปลดออก เว้นแต่จะโดยผลของการฟ้องร้องของประชาชน (Public Impeachment) เมื่อปรากฏว่าไร้ความสามารถทางจิตและร่างกายในการปฏิบัติหน้าที่ต่อไป นอกเหนือจากนี้แล้วจะไม่มีระเบียบกฎเกณฑ์หรือหน่วยงานบริหารของรัฐใด ๆ ที่จะทำให้ผู้พิพากษาหลุดพ้นจากตำแหน่งหน้าที่ไปได้ (มาตรา 78)

ศาลสูงสุดมีอำนาจที่จะออกกฎหมายว่าด้วยการพิจารณาคดีและกิจการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทนายความ ระเบียบบริหารภายในของศาล รวมทั้งกิจการด้านการเงิน อำนาจของศาลสูงสุดนี้อาจมอบให้ศาลระดับรองลงไปดำเนินการเองเช่นเดียวกันก็ได้ (มาตรา 77)

การพิจารณาพิพากษาคดีของศาลจะต้องทำโดยเปิดเผยต่อสาธารณชน เว้นแต่เมื่อศาลมีมติเป็นเอกฉันท์เห็นพ้องกันว่า ถ้าการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยจะเป็นผลร้ายต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนแล้วการพิจารณาคดีนั้นก็จะพิจารณาลับ แต่ถ้าหากเป็นคดีเกี่ยวกับการกระทำผิดทางการเมืองหรือเกี่ยวข้องกับหนังสือพิมพ์ หรือเป็นคดีเกี่ยวกับสิทธิของประชาชนตามรัฐธรรมนูญก็ต้องพิจารณาโดยเปิดเผยทุกครั้งไป (มาตรา 82)

หมวดที่ 7 การเงิน การคลัง (Finance) มี 7 มาตรา

บทบัญญัติในหมวดนี้มีสาระสำคัญคล้ายกับรัฐธรรมนูญจักรวรรดิ ค.ศ. 1889 คือ รัฐสภา มีหน้าที่ควบคุมและพิจารณาการใช้เงินตามงบประมาณ (มาตรา 83) คณะรัฐมนตรีมีหน้าที่จัดเตรียมงบประมาณประจำปีนำเสนอต่อรัฐสภาเพื่อพิจารณา (มาตรา 86) และมีหน้าที่ต้องเสนอรายงานการใช้จ่ายเงินงบประมาณแผ่นดินประจำปีจากผลของรายงานการตรวจสอบการเงินของคณะกรรมการตรวจสอบเงินแผ่นดิน (Board of Audit) (มาตรา 90) ต่อรัฐสภาและเสนอสถานะทางการเงินประจำปีของประเทศต่อรัฐสภาและต่อประชาชนอย่างน้อยปีละครั้ง (มาตรา 91)

การจัดเก็บภาษีหรือปรับอัตราภาษีใหม่จะกระทำไม่ได้หากไม่เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ หรือภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้ (มาตรา 84) ค่าใช้จ่ายหรือการสร้างภาระหนี้สินของประเทศจะกระทำไม่ได้หากไม่ได้รับการอนุมัติจากรัฐสภา (มาตรา 85) สำหรับค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากเหตุอันไม่อาจคาดการณ์ได้ล่วงหน้า คณะรัฐมนตรีอาจนำเงินทุนสำรองออกใช้จ่ายได้ด้วยความรับผิดชอบของคณะรัฐมนตรีภายใต้การอนุมัติจากรัฐสภา (มาตรา 87)

ทรัพย์สินต่าง ๆ ในพระราชวังของจักรพรรดิถือว่าเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้นำมาจากงบประมาณของรัฐสภา (มาตรา 88)

การนำเงินหรือทรัพย์สินของรัฐมาใช้เพื่อการดำรงไว้ซึ่งสถาบันศาสนา สมาคม หรือเพื่อการกุศลใด ๆ การศึกษา หรือองค์กรเพื่อความเมตตา จะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมโดยหน่วยงานของรัฐ (มาตรา 89)

หมวดที่ 8 การปกครองท้องถิ่น (Local Self-government) มี 4 มาตรา

บทบัญญัติในหมวดนี้ระบุถึงการกระจายอำนาจการปกครองจากส่วนกลางไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับองค์กรและการดำเนินการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะกำหนดขึ้นโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมายตามหลักการปกครองส่วนท้องถิ่น (มาตรา 92)

รัฐธรรมนูญกำหนดให้ส่วนท้องถิ่นจะต้องจัดให้มีสภาท้องถิ่นตามกฎหมาย ประธานสภาท้องถิ่นหรือผู้ดำรงตำแหน่งบริหารสูงสุดของหน่วยงานระดับท้องถิ่นจะมาจากการเลือกตั้งโดยประชาชนในท้องถิ่นนั้น (มาตรา 93) องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นมีอำนาจที่จะจัดการทรัพย์สินกิจกรรมต่าง ๆ การบริหารปกครองและการออกข้อบังคับในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะแล้ว รัฐสภาจะออกกฎหมายพิเศษนั้นได้ เมื่อได้รับความเห็นชอบจากประชาชนในท้องถิ่นนั้นด้วยเสียงข้างมาก (มาตรา 95)

หมวดที่ 9 การแก้ไขรัฐธรรมนูญ (Amendments)

มาตราเดียวในหมวดนี้บัญญัติถึงแนวทางการขอให้มีการปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญ คือ มาตรา 96 ที่บัญญัติว่า การริเริ่มให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญจะต้องมาจากสมาชิกรัฐสภาด้วยเสียงจำนวนสองในสามหรือมากกว่าของสมาชิกแต่ละสภา และจะต้องนำเสนอต่อประชาชนเพื่อขอความยินยอมโดยวิธีแสดงประชามติหรือโดยวิธีอื่นที่รัฐสภาจะกำหนดขึ้น การแก้ไขรัฐธรรมนูญให้รับดำเนินการโดยทันที และเมื่อได้รับการยืนยันโดยจักรพรรดิลงนามในนามของประชาชนแล้วถือว่าส่วนที่แก้ไขนั้นเป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญฉบับนี้บัญญัติขึ้นใช้บังคับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1946 และมีแนวคิดที่จะปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่กองกำลังทหาร ในปี ค.ศ. 1960 แต่ก็มีความคิดเห็นเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าในอดีตจักรพรรดิเป็นผู้นำหรือเป็นจอมทัพของกองกำลังทหาร แต่รัฐธรรมนูญกลับจำกัดกำลังทหารเหลือเพียงเพื่อป้องกันตนเองเท่านั้น และรัฐธรรมนูญก็ไม่ได้บัญญัติว่าผู้ใดเป็นจอมทัพในกองกำลังนั้น เพราะฉะนั้นจึงสมควรจะได้แก้ไขรัฐธรรมนูญในส่วนนี้ให้มีความชัดเจนขึ้น แต่อีกฝ่ายหนึ่งกลับเห็นว่ายังไม่จำเป็นที่จะต้องแก้ไขรัฐธรรมนูญเพราะเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญต้องการจะตัดความสำคัญของกองกำลังทหารลงจึงไม่ได้มีบทบัญญัติในรายละเอียดส่วนไว้ ผลก็คือยังไม่มีมีการแก้ไขใดเกิดขึ้น

เป็นที่น่าสังเกตว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้มีการอภิปรายเพื่อการเปลี่ยนแปลงแก้ไขน้อยครั้งมาก อย่างไรก็ตามก็ดี ในปี ค.ศ. 2005 และ 2007 รัฐบาลพยายามเสนอให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญโดยเฉพาะมาตรา 9 และในปี ค.ศ. 2010 ข้อเสนอนี้ก็ได้รับการพิจารณาของรัฐสภา และให้นำสู่การลงประชามติ แต่ก็ยังไม่ปรากฏข่าวว่ามีผลเป็นอย่างไร

หมวดที่ 10 กฎหมายสูงสุด (Supreme Law)

เป็นหมวดที่ว่าด้วยการได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญ ศักยภาพ และภาระหน้าที่ของผู้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญ มี 3 มาตรา ดังนี้

มาตรา 97 บัญญัติถึงการได้มาซึ่งสิทธิมนุษยชนของประชาชนที่รัฐธรรมนูญให้การรับรองคุ้มครองถือว่าเป็นสิทธิที่ได้มาจากผลของการต่อสู้เพื่อความเป็นอิสระและเสรีภาพของประชาชน โดยบรรพบุรุษมาเป็นเวลายาวนาน จึงให้คงเป็นสิทธิที่จะเป็นของอนุชนรุ่นต่อ ๆ ไปที่จะไม่ถูกล่วงละเมิด

มาตรา 98 บัญญัติถึงศักดิ์ของรัฐธรรมนูญว่าเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ไม่มีกฎหมายใด ขัดแย้งกับ พระราชวินิจฉัยของจักรพรรดิ หรือกฎหมายฝ่ายบริหารใด ๆ หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของกฎหมายเหล่านั้นที่จะขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญได้ สนธิสัญญาที่ลงนามโดยญี่ปุ่นและกฎหมายแห่งชาติจะต้องผ่านการพิจารณาตรวจสอบอย่างซื่อตรง

มาตรา 99 จักรพรรดิหรือผู้สำเร็จราชการแผ่นดินตลอดจนรัฐมนตรีแห่งชาติ สมาชิกรัฐสภา ผู้พิพากษา และข้าราชการมีภาระหน้าที่ที่จะเคารพและปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญฉบับนี้

หมวดที่ 11 บทบัญญัติเพิ่มเติม (Supplementary Provisions)

ในหมวดนี้มี 4 มาตรา คือ มาตรา 100 บัญญัติว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้มีผลใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดเวลา 6 เดือนนับจากวันที่มีการบัญญัติรัฐธรรมนูญขึ้นมา การบัญญัติกฎหมายอื่นเพื่อการใช้บังคับตามรัฐธรรมนูญ การเลือกตั้งสมาชิกสภาที่ปรึกษา กระบวนการเปิดรัฐสภา และการเตรียมการอื่นใดเพื่อการใช้บังคับรัฐธรรมนูญจะกระทำก่อนวันที่รัฐธรรมนูญมีผลใช้บังคับไม่ได้

ในกรณีที่ยังไม่มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาที่ปรึกษาก่อนที่รัฐธรรมนูญจะมีผลใช้บังคับให้สภาผู้แทนราษฎรทำหน้าที่เป็นรัฐสภาไปพลางก่อนจนกว่าจะมีการเลือกสมาชิกสภาที่ปรึกษา (มาตรา 101)

วาระในการดำรงตำแหน่งของสมาชิกสภาที่ปรึกษาจำนวนกึ่งหนึ่งในวาระแรกจะมีกำหนดเพียง 3 ปี (มาตรา 102)

รัฐมนตรีแห่งชาติ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผู้พิพากษา และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดำรงตำแหน่งอยู่ก่อนที่รัฐธรรมนูญจะมีผลใช้บังคับ วาระในการดำรงตำแหน่งจะสิ้นสุดลงเมื่อรัฐธรรมนูญมีผลใช้บังคับแล้ว เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น และถ้าเป็นตำแหน่งที่มีการสืบเนื่องกัน

หรือมีการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญนี้ก็จะได้รับการคุ้มครองให้ดำรงตำแหน่งสืบต่อไป (มาตรา 103)

บทสรุป รัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นทั้ง 3 ฉบับสามารถสะท้อนถึงพัฒนาการจากการเป็นประเทศในระบอบราชาธิปไตย มาเป็นระบอบประชาธิปไตยสมบูรณ์แบบ ที่มีลักษณะโดดเด่น คือ เป็นรัฐธรรมนูญที่มาจากอิทธิพลของต่างชาติทั้ง 3 ฉบับโดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันที่ร่างโดยสหรัฐอเมริกา แต่ถึงกระนั้นก็ตามก็ไม่ได้ทำให้ญี่ปุ่นขาดไว้ซึ่งความเป็นอิสระเสรีในการบริหารปกครองประเทศให้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นลำดับ ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน และประเพณีวัฒนธรรมก็มิได้เปลี่ยนแปลง ที่เป็นเช่นนี้ เนื่องมาจากญี่ปุ่นเป็นชนชาติที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง คือ ขยันอดทน ทำงานหนัก มีระเบียบวินัยที่เคร่งครัด การเปิดประเทศของญี่ปุ่นตั้งแต่ยุคสมัยจักรพรรดิเมจิ ปี ค.ศ. 1868 เรื่อยมาจนถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้ญี่ปุ่นได้รับบทเรียนหลายประการที่เป็นผลดีต่อการพัฒนาประเทศ ที่ยึดหลัก 3 ประการ คือ

1. ความมั่นคงของชาติ แม้ญี่ปุ่นจะไม่มีกองกำลังทางทหารแต่ญี่ปุ่นก็ใช้กลไกการพึ่งพากำลังทหารจากสหรัฐอเมริกาแทน แม้หลักการนี้จะไม่เหมาะสมในยุคสมัยปัจจุบันแล้วก็ตาม และความมั่นคงของชาติญี่ปุ่นใช้วิธีการสร้างกำลังทางเศรษฐกิจแทนซึ่งก็ประสบความสำเร็จ
2. การปฏิรูปการปกครองเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ เช่น การปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเพื่อให้เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประเทศ
3. ความร่วมมือระหว่างประเทศ ญี่ปุ่นใช้กลไกทางเศรษฐกิจเข้าไปสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ด้วยการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และความรู้ที่จะได้ใช้ในการพัฒนาประเทศอื่น ๆ

แนวทางการปกครองประเทศของญี่ปุ่นยังคงยึดถือปฏิบัติจนกระทั่งทุกวันนี้ เพียงแต่ว่ารัฐบาลในแต่ละยุคสมัยจะเน้นหลักการข้อใดใน 3 ข้อนั้นมากกว่า นอกจากนี้ Yamamura Etsuo. (1992). *Model Reference Adaptive Management Theory (III)-Focus on Japanese Management in the Showa Era After the Defeat of Japan*. กล่าวว่า ญี่ปุ่นยึดหลักการพัฒนาประเทศแบบพึ่งตนเองเพื่อสร้างเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพ และเข้มแข็ง นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา คือ

ด้านเศรษฐกิจ วางระบบการพัฒนาเศรษฐกิจในรูปแบบของการกระจายความเจริญไปทั่วประเทศ มีการตรากฎหมายป้องกันการผูกขาด ในปี ค.ศ. 1947 คือ The Anti-Monopoly Law, April 1947 และ The Eliminative Concentration of Economic Power Law, December 1947 ซึ่งเป็นกฎหมายที่วางพื้นฐานระบบเศรษฐกิจของญี่ปุ่น

ด้านที่ดินเพื่อเกษตรกรรม แม้ญี่ปุ่นจะมุ่งเน้นถึงการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นหลักก็ตาม ด้านเกษตรกรรมก็ยังเป็นเศรษฐกิจอีกด้านหนึ่งและเป็นแหล่งอาหารของคนในชาติ ดังนั้น กระทรวง

เกษตร ป่าไม้ และประมง (Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries) จึงได้จัดทำโครงการปฏิรูปที่ดินโดยกำหนดนโยบายลดอัตราผู้เช่าที่ดินจากเดิมที่มีอยู่ร้อยละ 50 ให้เหลือร้อยละ 10 โดยรัฐบาลหากลยุทธ์และกลไกต่าง ๆ เช่น การใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิต เป็นต้น ทำให้เกษตรกรมีรายได้มากพอที่จะเป็นเจ้าของที่ดินของตนเองโดยไม่ต้องเช่าที่ดินทำเกษตรกรรม นโยบายนี้ทำให้เกษตรกรญี่ปุ่นมีความเข้มแข็งและมีอำนาจต่อรองกับรัฐบาลได้ในระดับหนึ่งและยังส่งผลให้เพิ่มผลผลิตทางด้านเกษตรกรรมอย่างเห็นได้ชัดในเวลาต่อมา

ด้านแรงงาน คนงานมีความเป็นอิสระ มีสิทธิเสรีภาพ อันบ่งบอกถึงความเป็นประชาธิปไตยสูงขึ้น มีการตรากฎหมาย Trade Union Law, The Labor Standard Law และ The Labor Adjustment Law ซึ่งส่งผลให้สภาพการทำงานและการใช้แรงงาน ตลอดจนคนงานมีการพัฒนาในทางที่ดีขึ้น

หลักการในการพัฒนาประเทศดังกล่าวน่าจะเป็นผลมาจากความกดดันที่เป็นประเทศที่ไม่มีกองกำลังทางทหารเหมือนประเทศอื่นโดยเชื่อกันว่าจะทำให้โอกาสที่ญี่ปุ่นจะเป็นประเทศมหาอำนาจได้ยาก จึงน่าจะเป็นเหตุให้ญี่ปุ่นต้องหาวิธีการอื่นแทนการใช้กองกำลังทางทหารในการทำให้เป็นประเทศมหาอำนาจให้ได้ ดังนั้น ญี่ปุ่นจึงได้พัฒนาประเทศให้มีความยิ่งใหญ่ทางเศรษฐกิจแทน นอกจากนี้ หากจะพิจารณาว่าการเมืองการปกครองของประเทศก็มีความสำคัญต่อการพัฒนาแล้ว ก็คงจะต้องพิจารณาถึงเสถียรภาพทางการเมืองโดยมีปัจจัยสำคัญ คือ การมีรัฐธรรมนูญที่มีความเป็นประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศที่วางกรอบการบริหารปกครองประเทศซึ่งหากรัฐธรรมนูญไม่มีการเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้งย่อมทำให้เสถียรภาพทางการเมืองมีความมั่นคง ส่งผลให้การพัฒนาประเทศสามารถดำเนินการไปได้อย่างต่อเนื่อง และนี่เองที่ทำให้ญี่ปุ่นยึดเอาการพัฒนาเศรษฐกิจในการสร้างประเทศให้เป็นประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจได้สำเร็จจวบจนทุกวันนี้

เอกสารอ้างอิง

- นาระ ชิน. (1993). *ประวัติศาสตร์การศึกษาในประเทศญี่ปุ่น* (พิมพ์ครั้งที่ 1). โตเกียว: สำนักพิมพ์ โคดัน ชยะ 115. อ้างใน จุงโซ อิชิตะ. *การรับกฎหมายสมัยใหม่จากตะวันตกในประเทศญี่ปุ่น: ศึกษาเปรียบเทียบกับกรณีของประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2530. 85.
- สุชัย บัลลิกะมาลย์. (2543). รัฐธรรมนูญของประเทศญี่ปุ่น. *วารสารกฎหมาย*, 20(2). ฉบับพิเศษ “ครบรอบ 20 ปี วารสารกฎหมายจุฬาลงกรณ์”: 175-193.
- Nakasone Yasuhiro. (August 13, 1995). อดีตนาถกยกรัฐมนตรียุโรปให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ Yomiuri Shimbun.
- The Cabinet Law, Law No.5.f 1947, as amended.

Yamamura Etsuo. (1992). Model Reference Adaptive Management Theory (III)-Focus on Japanese Management in the Showa Era After the Defeat of Japan. *Environ.Sci. Hokkaido University*. No. 2 (Vol. 15). *Introduction to Model Reference Adaptive Theory*. Institute of Environmental Creation. International Series (Vol. 1). Sapporo: 131-148 and 1993.